

Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

15e jaargang nr. 4, 2004

NIEUWSBLAD van de HISTORISCHE VERENIGING AMEIDE en TIENHOVEN

ISSN: 1569-7800

De Vereniging is gevestigd in Ameide en heeft haar domicilie in het oude Stadhuis aldaar. Ze is opgericht op 13 december 1989 en is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel te Dordrecht onder nummer 40324336.

BESTUUR

Voorzitter	H. van den Heuvel, Voorstraat 99	4132 AP Vianen	☎ 0347 355180
Vice-voorzitter	J.D.C. Laroo, Voorstraat 8	4233 EA Ameide	☎ 0183 602026
Secretaris	G.W. Groenendijk, De Bogerd 3	4233 GN Ameide	☎ 0183 601886
Penningmeester	J. Stasse, De Bogerd 19	4233 GN Ameide	☎ 0183 602488
Alg. adjunct	J.A. Maatkamp, Lekdijk 18	2769 GA Langerak	☎ 0183 602071
Lid	E.H. den Hartog, Voorstraat 6	4233 EA Ameide	☎ 0183 602087
Lid	C.J. Neels, Doelakkerweg 32	4235 VL Tienhoven	☎ 0183 601320
Lid	C. Rijnhout, De Kooi 25	4233 GP Ameide	☎ 0183 602648

ERELEDEN

A.M. den Oudsten

G. Streefkerk; tevens adviserend bestuurslid

P. Will

CORRESPONDENTIEADRES

G.W. Groenendijk, email: gert.groenendijk@planet.nl

LEZINGEN EN EXCURSIES

C.J. Neels

J.D.C. Laroo

REDACTIEADRES NIEUWSBLAD

J.D.C. Laroo

LEDENADMINISTRATIE

J. Stasse

CONTRIBUTIE

Deze bedraagt € 15,- per jaar, over te maken op bankrekening nummer 301952248 van de Rabobank te Ameide t.n.v. de penningmeester van de vereniging. Opzegging van lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden.

HISTORISCHE VERENIGING AMEIDE EN TIENHOVEN

Inhoud Nieuwsblad jaargang 15, no. 4

- 1 Inhoudsopgave en woord vooraf
- 2 Verenigingsnieuws
- 5 Streektaalwoorden in de aanbieding: Paul Will
- 7 Avondmaalsbekers Ameide: Herman Beckmann
- 13 Jhr. Dirk Petrus Marius Graswinckel: Herman Beckmann
- 20 Een historisch plaatje met een praatje: Krijn van der Ham
- 23 Klok en torenuurwerk van Tienhoven: Herman Beckmann
- 31 Bestek veerpont Tienhoven uit 1655: J.P. Veerman
- 34 Tienhoven drie maanden terug: Paul Will
- 36 Statuten der maatschappij 'De Koekoek': Gert Groenendijk
- 42 De bodebus van Ameide: Herman Beckmann

Van de redactie

Het was dit jaar een bewogen verenigingsjaar. We moesten afscheid nemen van onze voorzitter Aldert den Oudsten en we verwelkomden voor hem in de plaats onze nieuwe voorzitter Hans van den Heuvel. Het aantal leden breidde zich uit van 175 tot ruim 200. Drie oud-bestuursleden kregen de status van erelid. Het uiterlijk van ons Nieuwsblad werd ingrijpend veranderd.

Dit laatste is voor ons echter geen reden om nu eens lekker achterover te gaan leunen en te genieten van het thans bereikte, integendeel, we blijven er naar streven onze vereniging nog groter en ons blad nog interessanter te maken. Daarnaast willen we onze leden nog meer bij onze activiteiten betrekken.

Ook deze keer telt ons Nieuwsblad veel meer bladzijden dan gebruikelijk hoewel die luxe op den duur door niet vol te houden is. Rekent u maar even mee: 200 leden à 15 euro per jaar tegen vier afleveringen van rond de 50 bladzijden à 860 euro per druk leidt onherroepelijk tot tekorten. Maar soms is het gebodene zo belangwekkend of actueel dat er uitzonderingen moeten kunnen worden gemaakt. Zoals nu dus.

U en de uwen goede feestdagen en een gelukkig nieuwjaar toegewenst.

De redactie

Verenigingsnieuws

Vernieuwde uitgave van het Nieuwsblad

Bij het bestuur zijn vele positieve reacties binnengekomen op de vernieuwing die is doorgevoerd in het vorige Nieuwsblad van onze vereniging, zoals de papiersoort, drukkwaliteit en kleurgebruik. U zult begrijpen dat dergelijke reacties voor de redactie en het bestuur van groot belang zijn. Hierdoor voelen wij ons gesterkt om te proberen deze kwaliteit vast te houden. Hierbij wil de redactie en het bestuur u bedanken voor de ontvangen complimenten.

Open Monumentendag zaterdag 11 september 2004

Deze dag was voor onze vereniging een zeer groot succes. Tijdens deze dag stonden eenmalig de in 1622 aan de Hervormde Gemeente van Ameide en Tienhoven geschonken Avondmaalsbekers tentoongesteld in het Stadhuis. De gemeente Zederik heeft aan deze tentoonstelling medewerking verleend. Ook stond er een computer opgesteld waar men waarmee gezocht kon worden naar uw voorouders. Tussen de 300 en 350 belangstellenden hebben het Stadhuis bezocht.

Excursie Culemborg 18 september 2004

18 personen, wat minder dan gewoonlijk, namen deel aan onze najaarsexcursie. Culemborg was destijds, evenals Vianen, onafhankelijk van de Verenigde Nederlanden, zodat personen die wat op hun kerfstok hadden, daar een veilig onderkomen vonden. Een plaats met een rijke historie dus, en een bezoek alleszins waard. Op ons programma stonden de oude stadswallen, de Binnenpoort uit 1557, het Elisabeth-weeshuis uit 1560, de Grote- of Barbarakerk uit de 15^e eeuw en het laatgotische voormalige Stadhuis. Het najaarszonnetje, dat onze exploratie begunstigd had, liet het afweten tijdens ons afscheidsdrankje.

Ledenvergadering en lezing op 5 oktober 2004

Tijdens een feestelijk extra ledenvergadering op 5 oktober 2004 van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven zijn drie ereleden benoemd. Ook is een nieuw bestuurslid en tevens voorzitter benoemd.

v.l.n.r. Gerrit Streefkerk, Jack Laroo, Al den Oudsten en Paul Will

Foto: Het Kontakt 14-10-2004

De drie ereleden Al den Oudsten, Gerrit Streefkerk en Paul Will hebben zich vanaf de oprichting in 1989 van de Historische Vereniging actief bezig gehouden met allerlei verenigingsactiviteiten. Gedurende vele jaren hebben zij een bestuursfunctie vervuld. Het bestuur prijst zich gelukkig dat deze drie nestors nog altijd gevraagd en ongevraagd beschikbaar zijn voor raad en daad. Paul Will was bestuurslid vanaf de oprichting. In 2002 heeft hij zijn bestuursfunctie beëindigd. De gehele bestuursperiode was hij secretaris. Vanaf de oprichting van de vereniging en ook na zijn bestuursfunctie heeft hij een grote bijdrage geleverd aan de redactie van het nieuwsblad van de vereniging en ook aan andere uitgegeven werken. Gerrit Streefkerk is voorzitter geweest vanaf de oprichting tot 2000, en daarna tot heden algemeen bestuurslid. Ook Al den Oudsten was bestuurslid vanaf de oprichting, hij organiseerde ondermeer de lezingen en excursies. In 2000 heeft hij het voorzitterschap op zich genomen. Om gezondheidsredenen heeft hij in het voorjaar van 2004 zijn bestuursfunctie moeten neerleggen. Met de benoeming van deze personen tot erelid worden de bijzondere verdiensten tot uiting gebracht.

Als bestuurslid en nieuwe voorzitter is Hans van den Heuvel (links) benoemd. Als oud-Ameidenaar is hij altijd betrokken gebleven bij Ameide en Tienhoven. Voor vele inwoners van Ameide en Tienhoven is hij een bekende. Rechts op de foto staat de vice-voorzitter Jack Laroo.

Na het officiële gedeelte heeft Krijn van der Ham dia's vertoond van oude gedeelten van Ameide, oude groepsfoto's en personen die inmiddels verdwenen ambachten uitoefenden.

Paardenmarkt van 14 oktober 2004

Op de Paardenmarkt was de vereniging present in een kraam. Daar kon men publicaties van onze vereniging aanschaffen. Ook de plannen voor een tentoonstelling en een boekuitgave over de arts en fotograaf Nico Jesse werden in de kraam gepresenteerd. Ook kon worden meegedaan aan een raadspel. Deelnemers konden de naam van vijf voorwerpen opschrijven. Eén van hen wist ze allemaal: P. de Goeij uit Ameide. Hij won dan ook de eerste prijs. Onder de deelnemers die vier voorwerpen goed raadden werden de tweede en derde prijzen verloot. Deze gingen naar Arie Kars uit Gorinchem en Coby Versluis uit Lexmond. De goede antwoorden waren: touwsplit pen, pook voor kacheldeksel, schoorsteenveeggewicht, verduisteringskapje fietslamp en schoenmakershamer.

Arts en fotograaf Nico Jesse

De voorbereidingen om te komen tot een tentoonstelling en een boekuitgave gaan gestaag door. Momenteel is al veel fotomateriaal beschikbaar. Doch voor een echt “complete” tentoonstelling over het werk van Nico Jesse gedurende de jaren 1945-1995 in te kunnen richten is nog meer fotowerk nodig. Wie heeft er zelf of kent mensen die door Nico Jesse gemaakte foto's hebben? Graag zouden we daarmee contact willen leggen. Om een tentoonstelling te maken en een boek uit te geven over Nico Jesse is uw medewerking nodig.

Foto: Nico Jesse

Nieuwe aanwinst

Van mevrouw Looren de Jong-van der Grijn, De Zodeslagen 17, mochten we een tekening ontvangen. Een afdruk van deze tekening vindt op de achterzijde van dit Nieuwsblad. De afgebeelde boerderij is de boerderij van de familie Van der Grijn te Tienhoven, die op 24 april 1947 is afgebrand. Hoewel er op deze tekening initialen van de tekenaar zijn aangegeven is ons nog niet bekend wie de tekenaar is van deze tekening. Indien u weet wie de tekenaar is, wilt u dat dan doorgeven aan de vereniging.

De Koekoek

De Statuten der Maatschap “de Koekoek” gevestigd te Ameide hebben we mogen ontvangen van de heer W. Visser uit Capelle aan den IJssel. De heer Visser is bezig met een onderzoek naar de zalmvisserij. Ook de walvisvaart heeft zijn belangstelling. De van hem ontvangen statuten zijn elders in dit Nieuwsblad afgedrukt.

***Anderande* streektaalwoorden in de aanbieding**

Op de *Termeise mart*, de tweede donderdag van oktober 2003 had de Stichting Streektaalonderzoek in de kraam van de Historische Vereniging een vierkante meter kunnen huren. Voor alle duidelijkheid: een eigen kraam kon niet, volgens de marktmeester, alle stands t.b.v. ideële doelen waren vergeven. Als gast hadden een paar speurneuzen van het taalgesnor wat verkoopmateriaal uitgestald en een lijst met regionale dialectwoorden opgehangen. Het was uiteraard de bedoeling om het langs lopend publiek te lokken en aan de praat te krijgen, wat wonderwel lukte, volop discussie, invullingen ter plekke of latere. Hier een kleine nalezing ter lering en heel soms een kleine uitweiding:

Blôôte had niet te maken met iets bloot leggen, maar het is meer glad maken ofwel met de de bedoeling de grasmat in de wei te effenen. Met de zeis graspollen afmaaien, die bijv. besmeurd zijn met koeienvlaaien, stekels of boterbloemen die de koebeesten niet vraten.

Bunsumme. In onze regio zeggen ze i.p.v. bunzing *bunsum* en als dit beest in het nauw komt, gaat het angstig heen en weer lopen = (ijs)bere. Volgens een enkele invuller heeft het ook te maken met een secundair gevolg: het gaat stank verbreiden, denk aan *stinke as 'n bunsum*. Eveneens komen de werkwoorden: onderbunsumme en de boel onderbere voor, d.i. vuile voeten maken.

Bizze Het is best aardig de levensloop van het werkwoord *bizze* even te volgen. In het Middelnederlands was 't bis(s)e en betekende dwalen, doelloos rondlopen. Het is familie van het woord *bijster*, wat nog voortleeft in: het spoor *bijster* zijn. In deze contreie zegt men het meer van koeien die wild door het weiland rennen met de staart in de lucht, als ze door dazen of horzels worden geplaagd. Ene invuller zag in dat rionddollen een teken dat er onweer op komst was.

Een dove slôôt is een droge sloot, nog goed om afval in te gooien en om die daarmee te dempen. Aardig dat doof een enkele betekenisnuancering kent: gebrek aan water, als sloot niet meer echt functioneel, bij een mens: gehoorgestoord, en als een Duitser jou een beetje 'toof' vindt, tikt ie tegen z'n voorhoofd, je bent dan volgens hem wat eigenaardig.

Bij ***de klets opgaon*** dacht ene inzender aan wat de vrouwen deden, als de manlui naar hun werk waren, 's even de buurt opgaan om nieuwtjes uit te wisselen. Foei, dit gedoe mag je niet enkel het vrouwvolk aanrekenen, gedachtig aan woorden als: *kletsmaajor* of *-meijer*, da's toch echt mannenwerk. Nee, het heeft met paarden te maken, die er vandoor gaan, op hol slaan, ook wel gezegd: *de kletter opgaan*.

Klokere is een begrip dat stamt uit de tijd dat we nog volop hoogstamvruchtboomen hadden. Dus niet de betekenis van in je neus peuteren, zoals een stadse dacht, maar het heeft met de naooogst te maken. Als de appels, peren en vooral de *neute geplokke waore*, mocht je de schaarse vruchten die waren blijven hangen, omdat ze moeilijk bereikbaar waren, alsnog proberen te bemachtigen.

Krêêuwe was een hele leuke. In Termei is dat oneerlijk spelen, bijv. bij kwartetten of zo, als je zat af te kijken. Anderen vulden in: ruzie maken, bekvechten. Ja, dat is dan het gevolg ervan. Ken je ook het andere: ***onneuze*** en ***onneusje*** voor een leugentje?

Keuchiesvet of ***keuchiesbuttter***: vet met stroop gemengd als broodbeleg vroeger.

Een ***meuzel*** is z'on nare steekmug, dat was voor de eigen marktgangsters geen probleem, wel heten bij ons van die zwarte vliegen muggen., wat weer niet klopt met de naam: vliegenvanger. Een enkele 'buitenlander' wist te melden dat men ze langs

de Merwede wel mezikke noemt en een ander uit de Vijfheerenlanden had 't over meuzeke.

Mokgras is door dauw nat geworden gras; zeg je ook van het weer: 't is mokkig, weer of heig en dampig weer, terwijl mokkerig broeierig betekent.

Ook een **nijpnèers** heeft een aardige geschiedenis. Volgens de dikke Van Dale is het een wicht dat aanstellerig met bijeengeklemden billen loopt (knijpen + aars).

Het woordenboek geeft ook het werkwoord 'nijpnaarzen' Verder noemt de woordenaar een bangerik of een gierigaard, maar uit de gegeven antwoorden bij ons maken we op dat het vooral gezegd wordt van een vrouw die sikkeneurig is, een echte zeurpiet.

Dat (n)aars schuilt ook nog in de streekuitdrukking: *zo oud as Sunterklaos' nèers*.

Permetaosie was kennelijk het moeilijkste woord. Geantwoord werd o.a.: uit de gratie zijn, toestemming hebben, iets meer kunnen doen dan een ander. Het is echter een verbastering van het chique Franse woord parentage = verwantschap, familie, bijv. in de vraag: "*Hoort ie kwast ok tot hullie permetaosie?*"

Peteuntjies ok wel meteuntjies zijn primula's, geen damesschoentjes, zoals een olijkerd noteerde.

Wie **piere ging juttere** nam de *spao*, om lokaas te vinden, *as tie* ging vissen. Hij stak de spa een speet diep in de grond om met zachte tikjes tegen de steel trillingen proberen te krijgen, zodat er *wurme* bovengronds kwamen om hun lange lijf te redden, daar ze vermoedden dat er een mol op hen joeg. Ach, wat is gruwelijker: een snelle dood of de marteldood sterven? Brrr.!

Scherrewietsle is voor Termeienaars *bekant* buitenlands. Het komt o.a. voor in Sliedrecht e.o. Hier zeggen ze *zèeldere* of *schiffele*. Het was een jongensspel: een plat steentje over het water laten scheren, zodat het een paar maal stuiterend opsprong alvorens ten onder te gaan.

Verrinnewere is opnieuw zo'n woord van Franse komaf, maar nu zijn er twee woorden in elkaar geschoven met dit als resultaat: vernielen + ruïneren leidt tot een nieuwe eenheid. Het taalkundeboek spreekt in zo'n geval van een contaminatie. Een Overlekse wist heel trots een synoniem ervan te melden: *verrampenere*

Waonekers of **woerikke** zijn van die grote groene kikkers, wier geluid lange tijd verdwenen was, maar op warme zomeravonden weer alom in de polder te horen is.

Woordenboek

In de vergaarbak: *Stukken ter publicatie* sluimerde nog altijd in het duister het resultaat van de streektaalenquête, gehouden in onze kraam op de Paardenmarkt van voorvorig jaar. Dat onderzoek had te maken met het Woordenboek, waaraan een werkgroep der Stichting Streektaal Alblasserwaard en Vijfheerenlanden doende was. Wellicht is het aardig, nu dit boek gereed gekomen is, alsnog de omschrijvingen het licht te doen zien. Behalve deze 16 trefwoorden omvat het werk een veelvoud ervan. Dit is niet enkel een rijke verzameling dialectwoorden, die soms weer specifieke betekenissen hebben, maar ook zegswijzen, spreekwoorden en verhalen in en om de boerderij.

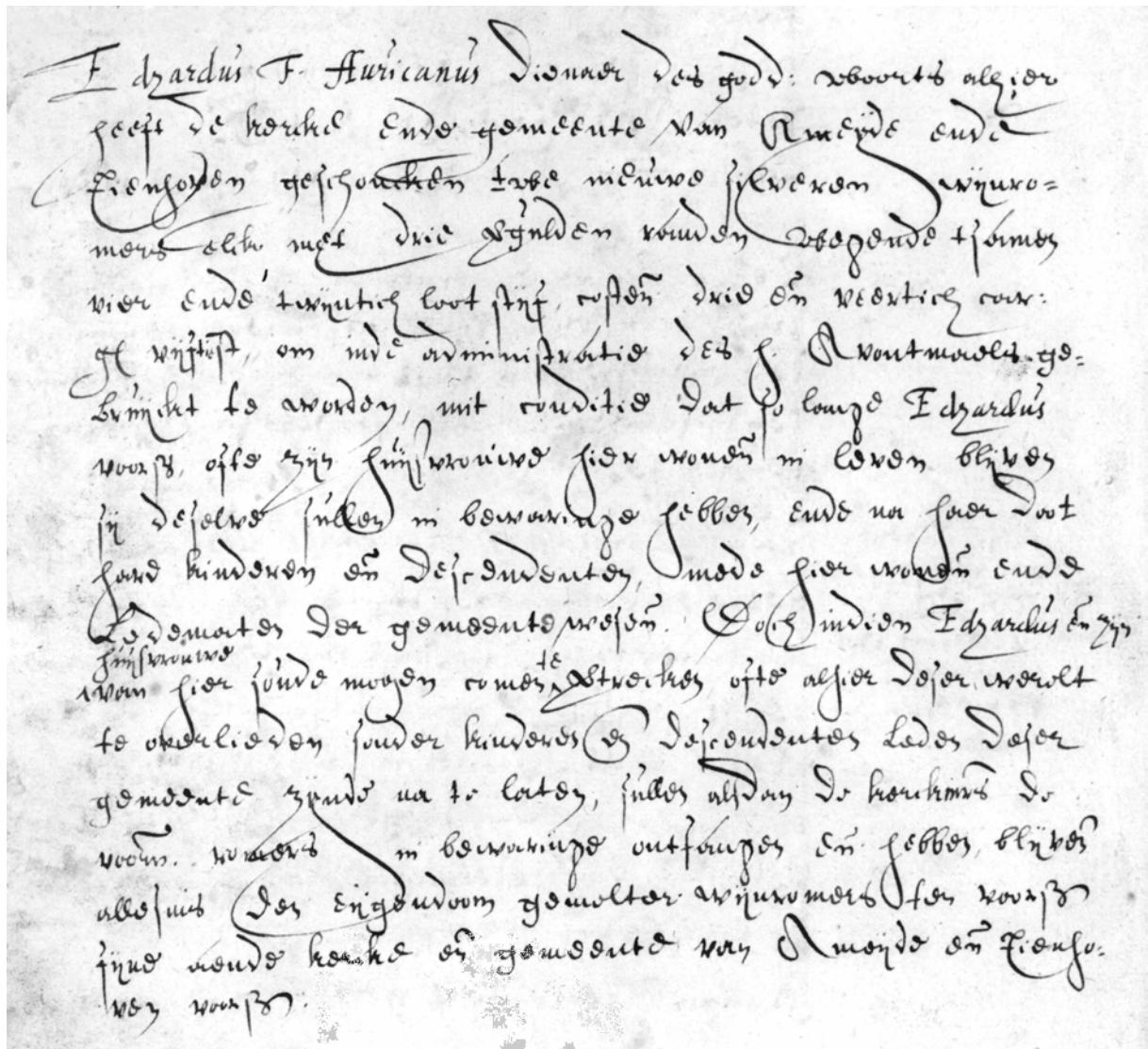
Van wurf tot Wattering, verschenen met Sinte-Katrijn, dat is op 25 november 2004, omvat circa 130 pagina's en is verkrijgbaar voor 11 Euro in alle boekhandels in de regio, o.a. ook bij 'De Postkoets' te Ameide.

De Avondmaalsbekers van de Hervormde Gemeente Ameide-Tienhoven

In dit artikel behandelen wij de volgende zaken;
De schenkingsakte.
De vorm van de Avondmaalsbekers.
De vraag van wie de Avondmaalsbekers zijn.
De vraag wat er met de Avondmaalsbekers moet gebeuren.

De schenkingsakte

In het artikel "De Avondmaalsbekers van de Hervormde Gemeente Ameide-Tienhoven, teruggevonden in de kluis van de Gemeente Zederik." in het Nieuwsblad (jaargang 15, No 2) werd vermeld dat Gert Groenendijk en Paul Will in het Nationaal Archief te 's-Gravenhage een repertorium op de kerke- en notulenboeken over de jaren 1612-1757 gevonden hadden. Daarin stond de volgende aantekening: "*Auricanus (D. Etzardus Frederici) doet twee zilvere bekers present tot het gebruik des Avondmaals, Acten des Kerkeraads 22 April 1622.*" Tevens werd er aangekondigd, dat getracht zou worden de hier beschreven originele schenkingsakte te lokaliseren. Dat is gelukt.¹

Edzardus F. Auricanus Diaconus des godd. woorts alhier
geeft de kerke ende gemeente van Ameide ende
Tienhoven gescheucken twee zilvere bekers
merckelike met drie ghylden vanden weegende t'wintich
vier ende twintich loet stin, wten drie en wintich
en vijft, om inde administratie des g. Avondmaals ge-
bruyket te worden, mit conditie dat s. loutre Edzardus
wout, ofte sijn sijnwouwe sijn wouwen in leven sijn
sijn deselwe sijn in bewaeringe sijn, ende na sijn doot
sijn kinderen en descendenten, mede sijn wouwen ende
descendenten der gemeente wouwen. Soe sijn Edzardus en sijn
sijnwouwe sijn sijn wouwen comen te sijn, ofte al sijn doper wouwt
te overlijden sijn kinderen en descendenten leden der
gemeente sijn na te laten, sijn aldy de kerken de
wouwen. wouwen in bewaeringe outfrijen en sijn, sijn
al sijn des eigendoom gowolter wouwen sijn wouwen
sijn wouwen kerke of gemeente van Ameide en Tienho-
wen wouwen.

Drs. Tim Graas van de Stichting Kerkelijk Kunstbezit Nederland te Utrecht heeft deze tekst getranscribeerd.

Edzardus F. Auricanus dienaer des Godd: woorts alhier geeft de kercke ende gemeente van Ameijde ende Tienhoven geschoncken twee nieuwe silveren wijnromers, elck met drie vergulden randen, wegende tsamen vier ende twijntich loot² stijf costende drie ende veertich car: g³. vijftien st, om in de administratie des h.Avonmaels gebruikt te worden, mit conditie dat so lange Edzardus voors. ofte zijn huijsvrouwe hier wonende in leven blijven sij deselve sullen in bewaringen hebben, ende na haer doot hare kinderen ende descendenten, mede hier wonende ende ledematen der gemeente wesende. Doch indien Edzardus ende zijn vrou (huijsvrouwe) hier soude mogen comen te vertrecken ofte hier deser werelt te overliden sonder kinderen ende descendenten leden deser gemeente zoude na te laten, sullen alsdan de kerckm[eeste]rs de voorn. romers in bewaringe ontfangen ende hebben blijvende allesins den eijgendom gemelter wijnromers ten voorscreven fijne aen de kercke ende gemeente van Ameijde en Tienhoven voors.

In het bovenstaande staat dat twee nieuwe zilveren wijnromers, die elk drie vergulde randen hebben, worden geschonken. Hoogstwaarschijnlijk waren de drie versieringen rond de teksten *Voor de kerck van Ameyde, Elisabeth Goosens dr., Edzardvs Fr Avricanus* verguld. Door veelvuldig gebruik en poetsen is het verguldsel in de loop der eeuwen afgesleten en geheel verdwenen.

De vorm van de Avondmaalsbekers⁴.

Tijdens de Open Monumentendag op 11 september 2004 zijn de Avondmaalsbekers in het stadhuis tentoongesteld en van die gelegenheid hebben wij gebruikt gemaakt om de bekers te wegen. Ze wogen 175 gram per stuk. Ze hebben in een kleine vier eeuwen bijna 10 gram per beker aan gewicht verloren. (Zie eindnoot 2)

De gegraveerde kelk rust op een geprofileerde zuilvoet, die versierd is met tien schelpen. Deze lijken heel veel op de zogenaamde Jakobsschelpen. Ze zijn het insigne van de katholieke bedevaartgangers naar Santiago de Compostella in Spanje. In deze stad wordt de apostel Jacobus de Meerdere vereerd. Deze heilige is ook de schutpatroon van Spanje. Het is zéér onwaarschijnlijk dat de predikant Auricanus hier van op de hoogte was. In 1622 was het twaalfjarig bestand tijdens de tachtigjarige oorlog net afgelopen. Het is nauwelijks voor te stellen dat predikant Auricanus Avondmaalsbekers met het insigne van de vijand zou kopen. Daarom moeten wij aannemen dat deze schelpen uitsluitend als decoratief element gezien werden. Zoals al in het vorige artikel over deze bekers werd opgemerkt is de tekst op de Ameidense Avondmaalsbekers op nogal amateuristische wijze aangebracht. De mogelijkheid dat gewone wijnromers zijn 'bevorderd' tot Avondmaalsbekers moet niet worden uitgesloten.

De heer Biemond, conservator edele metalen van het Rijksmuseum, vond de vorm zeldzaam. Hij kende twee 'soortgelijke' bekers, die zijn afgebeeld op de volgende pagina.

De beker (links) is gemaakt door Dirck van Ryck, die meester in het Delftse zilversmedengilde werd in 1674. De beker is een zilveren kopie van een roemer van glas. De noppen op de zuilvoet, zijn een vaak gebruikte en attractieve decoratie voor een glasblazer, maar niet voor een zilversmid, omdat ze geen logisch verband hebben met het werken in zilver. De beker is gemerkt met een eenhoorn en het wapen van Delft (1700) en bevindt zich in het Stedelijk museum in Franeker

De beker (rechts) is gemaakt door de anonieme meester van het schild met de strepen. J. W. Frederiks⁵ zegt in zijn standaardwerk *Dutch Silver*: "De beker is gemaakt door deze meester in 1615 en is een van de zeldzame stukken van Nederlands zilver uit het begin van de 17de eeuw. De rand is gegraveerd met in elkaar gevlochten banden met daarin twijgen met bladeren. De twijgen lopen door op de kelk. Tussen deze twijgen vliegen vlinders. Op de banden staat de volgende inscriptie: Harrit. Popma. Eltien. Rotgers. Sin. Huisfrow. Anno 1625. Harrits. Popma Harmen. Iantien. Takes. Sin. Huisfrow. Anno 1624. Op de kelk zelf staat: IT-AHP-1679. De beker is gemerkt met een schild met twee strepen en het wapen van Utrecht (1615). Privé collectie.

.De Avondmaalsbekers van Hervormde Gemeente Ameide-Tienhoven zijn daadwerkelijk veel anders, dan de gebruikelijke bekere in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden.

17e eeuwse Avondmaalsbekere in de Alblasserwaard				
Hervormde Gemeente	Aantal bekere	Gemaakt in	Vervaardigingjaar	Type
Streefkerk	2	Schoonhoven	circa 1643	beker
Molenaarsgraaf	2	Schoonhoven	circa 1643	beker
Groot-Ammers	2	Den Haag	1645	beker
Noordeloos	2	Dordrecht	voor 1663	beker
Giessen-Nieuwkerk	2	Dordrecht	1674	beker
Bleskensgraaf	2	Dordrecht	1675	beker
Langerak	2	Dordrecht	1676	beker
Arkel	2	Gorinchem	1689	beker
Hoogblokland	2	Gorinchem	1699	beker
Ameide-Tienhoven	2	Gorinchem	1620	roemer

17e eeuwse Avondmaalsbekere in de Vijfheerenlanden				
Hervormde Gemeente	Aantal bekere	Gemaakt in	Vervaardigingjaar	Type
Hagestein	1	onbekend	circa 1625	beker
Heukelum	2	Gorinchem	1689	beker
Hei- en Boeicop	2	Utrecht	circa 1691	beker
Oosterwijk	1	Dordrecht	1644	beker

Wie is de eigenaar van de Avondmaalsbekere?

Zoals al in het vorige artikel over de Avondmaalsbekere in het Nieuwsblad (jaargang 15, No 2) staat vermeld, waren de bekere in 1915 in het bezit van de Hervormde Kerk.⁶ Hoe ze in kluis van de Gemeente Ameide gekomen waren, was op dat moment onbekend.

Begin oktober 2004 heeft de heer D.Bogaard, Gemeentearchief Zederik Interne Zaken, de stukken gevonden die betrekking hebben op de schenking van de twee zilveren antieke kerkbekere aan de Gemeente Ameide.

Ze zijn geschonken door de Douairière Jhr. Dr. D. P. M. Graswinckel, wonende te 's-Gravenhage aan de Waalsdorperweg 221, ter gelegenheid van de opening van het gerestaureerde Raadhuise op 22 februari 1961. In de brief van haar advocaat stond: "De schenking is geschied onder de volgende lasten, dat de geschonken bekere:

1. Het onvervreemdbaar eigendom zullen blijven van de Gemeente Ameide, door alle verdere geslachten heen.
2. Door de zorgen van het Gemeentebestuur in het Gemeentehuis ten toon gesteld zullen blijven voor een ieder in de Raadzaal of een andere eerbiedwaardige plaats."

De bekere stonden bij de Douairière, in de salon op de schoorsteenmantel, en na een bezoek van Burgemeester De Ridder⁷ op 17 februari 1961, zijn zij door haar aan de Gemeente Ameide geschonken.

Nu dringen zich de volgende vragen op:

- a. Wie was Jhr. Dr. D. P. M. Graswinckel, en wat was zijn relatie met Ameide?
- b. Na 1915 zijn de bekere op een of andere wijze in het bezit van de Jonkheer gekomen. Zijn zij verkocht door de Hervormde Kerk of geschonken?

Er is zoveel bekend over deze Jonkheer, dat ik er een speciaal artikel over geschreven heb. Het wordt gepubliceerd achter dit artikel. Het antwoord op de tweede vraag kan alleen gevonden worden, door een nader onderzoek in het archief van de Hervormde Gemeente Ameide-Tienhoven, dat zich in Den Haag bevindt.

Dat de Avondmaalsbekers daadwerkelijk duidelijk zichtbaar werden tentoongesteld blijkt uit onderstaande foto. Hij is gemaakt in 1962 of 1963.

Wat moet er met de Avondmaalsbekers gebeuren?

Het bestuur van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven heeft op 21 juni 2004 aan zowel de gemeente Zederik als aan de Kerkvoogdij van de Hervormde Gemeente voorgesteld de bekeraars in bruikleen te geven aan het Gorcum Museum. Het bestuur vond dat dit culturele erfgoed uit de Alblasserwaard, het verdient een permanente plaats te krijgen in de historische collectie van dit museum.

Ondertussen heeft het Catharijneconvent⁸ ook interesse getoond, maar dit museum wordt tot 2006 grondig verbouwd en op nieuw ingericht. Het schijnt de bedoeling te zijn dat de bekeraars tot 2006 naar het Corcum Museum gaan en daarna verhuizen naar het Catharijneconvent. In Utrecht is men van plan een speciale vitrine te maken voor de twee Avondmaalsbekeraars met achtergrond informatie over de predikant Auricanus en de Hervormde Gemeente Ameide-Tienhoven.

Afsluitend kan men stellen dat de twee Avondmaalsbekeraars van de Hervormde Gemeente Ameide-Tienhoven uniek zijn in Nederland. Niet alleen vanwege de vorm; er zijn geen andere Avondmaalsbekeraars bekend met een soortgelijke roemervorm, maar bovendien zijn de twee andere bekende roemervormige bekeraars, uit min of meer dezelfde tijd, geen Avondmaalsbekeraars en het zijn het enkele exemplaren.

¹ Met dank aan Gert Groenendijk.

² Loot is een gewichtsaanduiding. Een loot is 15,38 gram. De twee bekeraars wogen dus samen 369,12 gram.
³ Car: gl is een Carolusgulden, ook Brabantse of Rijnse gulden genoemd. De gouden Carolusgulden werd in 1521 ingevoerd door Keizer Karel (1500-1558) en bij plakkaat van 12 juni 1539 beval de keizer de algemene officiële invoering van de Carolusgulden in de bestuurlijke zaken, akten en schriften, ter uitsluiting van alle andere munten. Zo kwam er een vorm van eenheid in het muntsysteem van de Nederlanden. De gouden Carolusgulden toont de geharnaste Keizer met scepter en rijksappel en had een gewicht van 2,91 gram en een gehalte van 58,3% (14 karaat). Een Carolusgulden = 20 stuivers = 80 oordjes. (*Hij heeft zijn laatste oordje versnoept.*)

In 1540 werd de zilveren Carolusgulden geïntroduceerd met een gewicht van 22,85 gram en een gehalte van 83,3%. Deze gegevens komen uit Stallaerts Glossarium.

Gouden Carolusgulden

Zilveren Carolusgulden.

⁴ De bekers zijn 12 centimeter hoog. De bovendiameter is 10,1 centimeter en de onderdiameter is 6,2 centimeter.

⁵ J. W. Frederiks, *Dutch Silver*, vier delen, Den Haag, 1952-1961.

⁶ Op de *Voorlopige lijst der Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst, deel III, de provincie Zuid Holland*, Utrecht 1915, staat op pagina 7 vermeld dat de Hervormde Kerk in Ameide twee fraaie gegraveerde zilveren bekers (XVII a) bezit waarvan er een zwaar beschadigd is.

⁷ H. Blom en P. Will wilden een afspraak maken met Burgemeester de Ridder. Van zijn vrouw kregen ze te horen dat hij ziek was, maar dat hij een brief zou schrijven over de schenking van de Avondmaalsbekers. Een paar dagen later was hij overleden.

⁸ Rijksmuseum Het Catharijneconvent
Lange Nieuwstraat 38, Utrecht.

Het museum is gevestigd in het Catharijneconvent, het laatmiddeleeuwse klooster van de Utrechtse Johannieters en heeft een collectie die uniek is in de wereld.

In het museum zijn de kerkelijke verzamelingen samengebracht van het Aartsbisschoppelijk Museum te Utrecht, het Bisschoppelijk Museum te Haarlem, het Oud-Katholiek Museum te Utrecht en de Stichting voor Protestantse Kerkelijke Kunst. Deze samenvoeging, nog uitgebreid met kunstwerken uit rijksbezit, heeft een omvangrijke historische collectie doen ontstaan die vele facetten van de geschiedenis van de christelijke cultuur in Nederland belicht en haar invloed op de samenleving, van het begin van onze jaartelling tot nu toe. Ook elders bestaan er collecties religieuze kunst, die een inzicht geven in de eredienst en devotiepraktijken van één religie, zoals de diverse musea in Duitsland of het Byzantijns museum in Athene. Nergens kan men echter een zo uitgebreid en veelzijdig overzicht krijgen van een religieuze cultuur.

Het museum bezit schilderijen van middeleeuwse meesters (o.a. werken van Geertgen tot Sint-Jans, Jacob Cornelisz van Oostanen en Jan van Scorel), middeleeuwse beeldhouwkunst (o.a. werken van Hendrik Douverman en Arnt van Zwolle), 17de-eeuwse schilderkunst (o.a. werken van Rembrandt, Ferdinand Bol en Frans Hals), een grote verzameling middeleeuwse kerkelijke gewaden (o.a. fraai geborduurde kazuifels en de beroemde Keizersalbe van Barbarossa), goud en zilver afkomstig uit de katholieke en protestantse eredienst (o.a. de zogenaamde bijl of hamer van St. Maarten, de Lebuïnuskelk en Avondmaalsbekers) en een grote hoeveelheid handschriften, getijdenboeken en vroege drukken.

De tekst over het Catharijneconvent is ontleend aan *Groot museum boek*, Vijfde, geheel herziene druk 1987, Amsterdam en aan *Het Catharijneconvent*, 1983, Utrecht.

Jhr. Dirck Petrus Marius Graswinckel (1888-1960)

Hij was de oudste zoon van Jhr. Augustinus Frederik Karel Graswinckel (verheven in de Nederlandse adel bij Koninklijk Besluit d.d. 21-7-1908, nr. 71) en Anna Elisabeth van Eeten. Bij het zelfde Koninklijk Besluit werd Dirck Petrus Marius Graswinckel ook in de adelstand verheven.

Op 12-5-1927 trouwde hij met Johanna Abrahamina Breda Kleijnenberg (1889-1973). Dit huwelijk bleef kinderloos.

Augustinus Frederik Karel werd op 24 januari 1863 te Zalk geboren. In september 1879 werd hij ingeschreven op het instituut van Bruynings Ingenhous te Voorburg. Dit internaat was 'eene gunstig bekend staande inrichting van opvoeding en onderwijs', die voornamelijk leerlingen van aristocratische families had.

In 1880 ging hij naar de Koninklijke Militaire Academie te Breda. Hij studeerde af in 1884 en werd bevorderd tot tweede luitenant bij het vijfde Regiment Infanterie te Utrecht.

Daar trouwde Augustinus op 15 september 1887 met Anna Elisabeth van Eeten, geboren op 30 april 1861.

Zij was een dochter van Dr. Johannes Christoffel van Eeten, lid van de Gemeenteraad van Utrecht, dijkgraaf van de Lekdijk Benedendams en de IJsseldam, en van Johanna Begram. Na het overlijden van haar broer W. C. M. Begram in 1890, werd haar moeder Johanna

Begram vrouwe van Jaarsveld. In 1901 overleed zij en werd Anna Elisabeth vrouwe van Jaarsveld.

Uiteindelijk verliet Augustinus Frederik Karel de militaire dienst als generaal-majoor in 1922. Generaal Graswinckel was ridder in de orde van de Nederlandse Leeuw, drager van het Officierskruis voor langdurige dienst en van het Mobilisatiekruis, ridder in de orde van de Leeuw en de Zon van Perzië en ridder in de orde van St. Stanislaus van Rusland. Ter gelegenheid van hun gouden bruiloft op 15 september 1937 werd de onderstaande gouden penning geslagen.

Generaal Graswinckel overleed op 9 december 1937, zijn vrouw Anna Elisabeth werd 83 jaar en overleed op 21 november 1944.

Het echtpaar Graswinckel-van Eeten kreeg drie kinderen, twee zoons en een dochter, de jongste zoon en zijn zus vormde een tweeling.

Over de oudste zoon Dirk, zegt H. J. Kaajan in het Biografisch Woordenboek van Nederland het volgende: “ Hij bracht hij zijn jeugd door in verschillende legerplaatsen. Hij bezocht het Instituut De Graaf in Den Haag en volgde daarna de HBS, eerst in Amersfoort en vervolgens aan het Haagse Bleijenburg. Hoewel het leger herhaaldelijk een rol in zijn leven zou spelen, koos hij na het vervullen van zijn dienstplicht niet voor het beroep van zijn vader. In 1910 ging hij aan de Leidse universiteit geneeskunde studeren om een jaar later - na het behalen van het Staatsexamen A - over te stappen naar de rechtenfaculteit. Graswinckels studie ondervond ruim vier jaar vertraging doordat hij de gehele Eerste Wereldoorlog als reserve-luitenant was gemobiliseerd. Op 7 juli 1919 promoveerde hij op stellingen.

Begin 1920 kwam Graswinckel als volontair op het Rijksarchief in Den Haag. Hij trok er onmiddellijk de aandacht door zijn buitengewoon energieke optreden en uitmuntende examens. Om die reden kreeg hij op 1 mei 1921 een aanstelling als commies-chartermeester bij het Rijksarchief in Overijssel. In Zwolle moest hij zich in het bijzonder gaan bezighouden met de inventarisatie van archieven, omdat rijksarchivaris M. Schoengen daaraan nauwelijks aandacht besteedde. Verder was zijn kalme en bezadigde karakter een garantie dat er geen moeilijkheden met zijn chef zouden ontstaan. Een in de vochtige depots opgelopen reuma noodzaakte hem in 1924 te solliciteren naar een betrekking bij het Rijksarchief in Gelderland.

Jhr. Dr. Dirk Petrus Marius Graswinckel door J.J. Hens, 1915

In Arnhem bekwaamde Graswinckel zich verder onder de deskundige leiding van rijksarchivaris jhr. A.H. Martens van Sevenhoven op het gebied van inventarisatie. Zo werd de omvangrijke inventaris van het oud-archief van Arnhem door hem samengesteld. In 1926 werd door toedoen van Graswinckel tussen Nederland en Pruisen een ruilverdrag gesloten waarbij, op grond van het herkomstbeginsel, over en weer stukken uit openbare archieven werden overgedragen. Ook later in zijn carrière zou Graswinckel dit beginsel herhaaldelijk in internationaal verband toepassen. Intussen vond Martens van Sevenhoven dat zijn ondergeschikte soms te veel zijn eigen weg ging. Daarom zorgde de Gelderse rijksarchivaris ervoor dat hij met ingang van 1 augustus 1933 werd benoemd tot rijksarchivaris van de Tweede Afdeling van het Algemeen Rijksarchief. Als zodanig zou Graswinckel met de departementen in Den Haag over de problematiek van de vernietiging van de 19de - en 20ste - eeuwse archieven moeten onderhandelen. Daarvoor vormden zijn tact en voortvarendheid een extra aanbeveling bij zijn benoeming. Na enige omschakelingsmoeilijkheden nam hij zijn nieuwe taak spoedig enthousiast ter hand. Hij zag als een der eersten binnen het archiefwezen de wetenschappelijke waarde van de 19de - en 20ste - eeuwse archieven in.

Tijdens de meidagen van 1940 was Graswinckel - sinds september 1939 reservemajoor - als commandant van een bataljon infanterie belast met de verdediging van het gedeelte van de Lek tussen Culemborg en fort Honswijk. Na enkele weken krijgsgevangenschap in Duitsland hervatte hij eind juni zijn werk aan het archief. Graswinckel, die in 1938 al aanbevelingen had gedaan voor beschermende maatregelen voor archieven in oorlogstijd, kreeg in 1942 een

werkzaam aandeel in het overbrengen hiervan uit de kustprovincies naar bomvrije bunkers en andere versterkte bouwwerken elders in het land. Toen zijn naam eind 1943 als mogelijke opvolger van de algemene rijksarchivaris R. Bijlsma werd genoemd, poogde de NSB een partijgenoot benoemd te krijgen om te voorkomen dat deze functie naar een 'uitgesproken felle tegenstander van het nationaal-socialisme' zou gaan. Mede door gebrek aan een geschikte kandidaat mislukte deze poging. Bijlsma bleef in functie tot eind 1945, omdat Graswinckel hem niet eerder kon opvolgen wegens bezigheden elders.

Immers, eind 1944 maakte Graswinckel, die met vakantie in Noord-Brabant was, daar de bevrijding mee en nam hij dienst bij het Militair Gezag in Breda. Als opsporingsambtenaar bestond zijn taak uit het lokaliseren en restitueren van door de Duitsers geroofde archieven, bibliotheken en kunstschaten. Vervolgens was Graswinckel van april tot december 1945 militair commissaris van het Militair Gezag van het district West-Utrecht. Van oktober 1945 tot maart 1948 was hij liaisonofficier bij het Commissariaat-Generaal tot behartiging van de Nederlandse Economische Belangen in Duitsland. In deze functie was hij belast met de recuperatie van door de bezetters weggevoerde archieven en bibliotheken. Ook nu weer droegen Graswinckels joviale omgangsvormen, diplomatieke gaven en doortastende optreden hun vruchten: dankzij zijn goede samenwerking met het Amerikaanse leger zou Nederland van alle Europese landen tot in 1950 het meeste terugkrijgen.

Op 1 januari 1946 was Graswinckel Bijlsma als algemeen rijksarchivaris opgevolgd. Hij zou deze functie tot 1 november 1953 uitoefenen. Hij wist bij het ministerie enkele bezuinigingsmaatregelen uit 1933 ongedaan te maken door het aantal rijksarchivarisplaatsen bij het Algemeen Rijksarchief weer op drie te brengen, in Drenthe het rijksarchivariaat te herstellen en opnieuw inventarissen te laten drukken. Het oplossen van het ruimtegebrek bij vooral het Algemeen Rijksarchief vroeg veel van zijn tact. Dit onderstreepte hij door opnieuw een actief vernietigingsbeleid te voeren. Na moeizame onderhandelingen met drie verschillende ministeries werd in 1951 een deel van een voormalige Duitse bunker in Schaarsbergen als hulpbewaarplaats ingericht en konden de sinds de jaren dertig achtergebleven overdrachten van de departementsarchieven plaatsvinden. Ten slotte liet hij op het Algemeen Rijksarchief een fotoafdeling inrichten voor de reproductie van documenten en trof hij maatregelen voor het behoud van fotoarchieven.

Meer dan de meeste van zijn collega's beschouwde Graswinckel het archiefwezen als een onderdeel van de rijksadministratie. Daarom trachtte hij de samenwerking met de rijksregistratuur te bevorderen. In 1951 hield hij hiervoor een warm pleidooi in zijn lezing 'Hercules op de tweesprong' (in: *Nederlands Archiefblad* 55 (1950/1951) nr. 3, 107-116). Met het oog op de zorg voor de 19de - en 20ste - eeuwse archieven spande hij zich in voor een herziening van de Archiefwet van 1918. In het door hem in 1948 hernieuwde overleg met de rijksarchivarissen stelde hij dit onderwerp voor het eerst aan de orde. Dit leidde tot het voorbereiden van een nieuwe archiefwet, waaraan hij zelf tot aan zijn pensioen zou meewerken en die in 1956 werd ingediend.

Ook de opleiding van de archiefambtenaren had Graswinckels aandacht. Als lid - vanaf 1938 - en als voorzitter - vanaf 1946 - van de examencommissie voor wetenschappelijke archiefambtenaren waren Graswinckel de tekortkomingen van de opleiding bekend. Daarom steunde hij het initiatief een opleidingscursus voor bedrijfsarchivarissen te beginnen in de hoop dat dit tot de oprichting van een nieuwe Rijksarchiefschool - de oude was in 1924 opgeheven - zou leiden. Toen de school er in 1955 eindelijk kwam, werd Graswinckel een van de docenten.

Minder succes had Graswinckels bijdrage aan de totstandkoming van een nieuwe versie van de *Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven* uit 1898, waarin ook aandacht

zou worden besteed aan 19de - en 20ste -eeuwse archieven. Nadat een vorige poging was mislukt, werd Graswinckel in 1954 verzocht als voorzitter van een andere commissie met een nieuwe redactie te komen. Deze opdracht gaf hij begin 1956 terug, omdat er vooral op het gebied van moderne archieven te veel veranderde.

Door de internationale bekendheid die Graswinckel tijdens de recuperatie had verworven, verzocht de UNESCO, de organisatie voor onderwijs, wetenschap en cultuur van de Verenigde Naties in Parijs, hem in 1948 met een aantal buitenlandse collega's een Internationale Archiefraad op te richten. In 1950 werd hij hiervan een van de twee vice-voorzitters; in 1953 werd hij tot voorzitter gekozen. Onbegrip van collega's weerhield hem er niet van het Duitse archiefwezen vanaf het begin bij de internationale samenwerking te betrekken. Dit bleek onder meer uit zijn aanwezigheid bij de opening in 1949 van de Archiefschool te Marburg en zijn optreden als eerste gastdocent in 1950 bij deze school.

Om ook na zijn pensionering van zijn verdiensten gebruik te kunnen maken, werd Graswinckel per 1 november 1953 honorair-adviseur van de Rijksarchiefdienst. Kort daarvoor was hij in de rang van reserve-kolonel opnieuw in militaire dienst getreden als hoofd van de sectie kunstbeschermingsofficieren, een functie die hij in 1955/1956 combineerde met het lidmaatschap van de voorlopige Monumentenraad, afdeling Oorlogsbescherming.

Jhr. Dr. Dirk Petrus Marius Graswinckel door Bob Bruyn, 1953.

Graswinckel was een 'grand seigneur' met een onkreukbaar karakter. Hij bezat een innemende persoonlijkheid en toonde steeds respect voor zijn ondergeschikten, van hoog tot laag. Terwijl hij er zelf een sobere levenswijze op na hield, stelde hij gul gelden beschikbaar wanneer hij daarmee anderen kon helpen. Vanaf het begin van zijn loopbaan bekleedde

Graswinckel vanwege zijn organisatorische gaven vele bestuursfuncties. Hoewel zijn gezondheid in latere jaren verslechterde - hij had een zwak hart -, zette hij dit bestuurswerk onverminderd voort tot zijn plotselinge overlijden op 71-jarige leeftijd.”

Tot zover het artikel over Jhr. Dr. D. P. M. Graswinckel door H. J. Kaajan. Maar waarom schonk zijn weduwe twee Avondmaalsbekers aan de gemeente Ameide? Was er een speciale band met Ameide?

Ja, die was er. Op 18 juli 1900 werd Hendrik (Henry) van Eeten de nieuwe burgemeester van Ameide en Tienhoven. (18.7.1900-21.8.1924) Hij was een telg uit de Verhagen, Begram en van Eeten dynastie. Ze bezaten uitgestrekte landerijen in Ameide, Tienhoven en Jaarsveld. Henry van Eeten was een oom van Piet Graswinckel¹, want zo werd hij genoemd in de familie. Zie bijlage 1 voor meer informatie over de onderlinge familie verhoudingen.

Burgemeester Henry van Eeten

¹ Onder supervisie van Piet Graswinckel heeft mejuffrouw M.C.G.Diemont in de dertiger jaren van de vorige eeuw het archief van het Huis Te Jaarsveld geordend. Dit op verzoek van de toenmalige eigenaar Ir. W. C. M. van Eeten. Voor zijn overlijden had de eigenaar van het archief bepaald, dat het, na te zijn geordend, in bruikleen zou worden gegeven aan het Rijksarchief in de provincie Utrecht, teneinde mogelijke versnippering te voorkomen en zodoende de zekerheid te hebben, dat de stukken tegen brandgevaar zouden zijn beschermd.

Op 26 juli 1916 trouwde Johanna Begram van Eeten met Joannes Adriaan van der Lee. De grootvader van de huidige bewoonster van Herlaar, Jeanette de Ridder.

Tijdens dit huwelijk was ook Piet Graswinckel aanwezig. De onderstaande overzichtsfoto² is genomen voor de burgemeesterswoning op de Voorstraat. De man links is burgemeester Henry van Eeten. Naast hem staat het toekomstige echtpaar. Voor de linker deurpost staat Piet Graswinckel in zijn uniform. (Zie ook het portret van J. J. Hens elders in dit artikel.)

Hoogstwaarschijnlijk zijn de Avondmaalsbekers door Henry van Eeten in de familie gekomen en zijn na zijn overlijden op 21 augustus 1924 terechtgekomen bij de familie Graswinckel. Hoe Henry van Eeten aan de bekers precies is gekomen verdient verder onderzoek.

Piet Graswinckel moet testamentair hebben bepaald dat de Avondmaalsbekers na zijn overlijden terug gegeven moesten worden aan de bevolking van Ameide en Tienhoven. Zijn weduwe heeft aan deze wens gevolg gegeven. Ook hoe precies de bekers bij de Graswinckels zijn terecht zijn gekomen verdient verder onderzoek. De heer Philip van der Lee heeft toegezegd hieraan mee te werken.

² Met dank aan Jeanette de Ridder.

EEN HISTORISCH PLAATJE MET EEN PRAATJE

Deze keer gaan we de Lek bekijken aan de hand van een paar kaarten uit een serie, gemaakt door dokter Jesse in 1954. Ze werden verkocht ten bate van de wederopbouw van de Nederlandse Hervormde Kerk die in 1953 is afgebrand.

De kaart zonder mensen is bij Schoonhoven gemaakt, de andere twee kaarten in Tienhoven bij het veer, waar een pad over het ijs gemaakt was door de gebroeders van den Berg. Tegen betaling kon je over het ijs naar de overkant. Het ijs was zo dik dat de auto's ook over het ijs konden. De Lek zat toentertijd 24 dagen dicht.

De bevoorrading naar verschillende delen van het land en naar Duitsland liep grote vertraging op. Zodra het mogelijk was, kwamen de ijsbrekers. Een prachtig schouwspel en mooi gefotografeerd, met op de voorgrond de ruggen van de Ameidenaren en op de Lek de ijsbrekers.

Zoals te zien zijn er bij het veldje weinig winterse ansichtkaarten van Ameide. Vandaar een oproep; wie heeft mooie oude foto's met sneeuw en ijs van de wiel op Sluis, de ijsbaan van de Zerk of van de ijsbaan Tienhoven. Graag zou ik deze willen kopiëren. Volgende keer plaats ik weer enkele foto's uit deze serie. Misschien kan iemand mij een leuk verhaal of anekdote van 1954 vertellen of zelf opschrijven. Graag reageren en tot schrijfs.

Krijn van der Ham

De klokken en het torenuurwerk van de Sint Nicolaaskerk te Tienhoven.

Er hebben in het totaal drie klokken in de Tienhovense toren gehangen. In dit artikel wordt aandacht besteed aan de klokkengieters en aan de geschiedenis van deze klokken.

Hoe de Sint Nicolaaskerk een torenuurwerk kreeg is een verhaal apart of een apart verhaal.

In de Navorscher¹ XXII van 1872 stond de volgende vraag:

Terwijl men in mei 1567 bezig was de goederen van den heer van Brederode op het huis te Vianen te inventariseren, vervoegde zich eenige Gedeputeerden van Thienhoven, namelijk: Heer Jan Jansz². Pastoir, Henrick Cornelisz. Coster en secretaris, Pieter Woutersz. Schepen met Aelbert Jansz. Vermaet, voor de commissarissen.

“Die welcke elcx bysonder by haeren solemnelen eedt verclaerden dat opten goeden vrydach lestleden die van Vyane, terwylen die passie ons Heeren gepredickt werde, bynnen der kerken van Thienhoven gehaelt hadden vuyt haerlieder kercktoren twee clocken daervan d’eeene gegoeten was noch bynnen seuen jaeren herworts tot Utrecht by Mr. Antonis, ende beyde(by den) voirsz.Heer Jan gewyt. Ende alzo wy bevonden dat die voirsz. twee clocken die selve kercke toequamen, hebben voor goet aengesien by prouisie ende opt goet behaegen van de Hoocheyt van de Hertoginne, dat zy luyden die zelve clocken naer haer nemen souden, tot continuatie van den dienst Gods, achtervolgende d’oude religie³.”

Wie is deze Mr. Antonis?

Antonis van der Borch

Hij was de zoon van Hendrik Egbertsz. van der Borch en Antonia. Hendrik stierf in 1534 en in 1536 hertrouwde zijn weduwe met Jan Tolhuys.

Van den Heul⁴ neemt aan dat Antonis van der Borch in 1515 of 1516 geboren moet zijn, in 1536 signaleert hij hem te Utrecht als ”Tonis Henricksz. clockegieter van Utrecht out 20 jaeren.” Van den Heul vermeldt verder dat Anthonis was aangesloten bij het smedengilde, waarbij hij als ”meister Tonis cloockgieter”stond ingeschreven. Of hij werkelijk een productief klokkengieter was, valt moeilijk in te schatten. Tot op heden zijn er zeventien klokken met zekerheid van hem bekend, waarvan er slechts zeven bewaard zijn gebleven. Ook Drs. C. N. Fehrmann⁵ vermeldt de Tienhovense klok. Hij gebruikt het artikel uit de Navorscher als referentie en geeft geen verdere details.

De stiefvader van Antonis van der Borch, Jan Tolhuys, had een van de twee gieterijen aan de Wittevrouwenstraat in Utrecht en was de Utrechtse geschutgieter⁶ tot zijn dood in 1559.

Op 8 januari 1560 werd Antonis van der Borch voor het leven aangesteld als ‘deser stadts meester busschut’ te Utrecht.

Thomas Both

Waarom de twee eerste klokken in de toren van de Tienhovense kerk zijn verwijderd weten wij niet. Wanneer de klokken zijn vervangen weten we ook niet precies, maar dit moet na 23 juli 1768 gebeurd zijn. Op die dag werd het, door Thomas Both⁷ gegoten, klokkenspel uit de Sint Jacobstoren te Vlissingen verwijderd. Een van deze klokken kwam in Tienhoven terecht.

Thomas Both trouwde met Cornelia van der Borch en was dus de zwager, van de hierboven besproken Antonis van der Borch. Dus de klok van de ene zwager, Antonis van de Borch, wordt na bijna 208 jaar vervangen door een klok van de andere zwager, Thomas Both.

Weliswaar na een verblijf in de beiaard in Vlissingen van 180 jaar.

Antonis van der Borch had nog twee zussen. Een van hen, Henrickgen trouwt met de Utrechtse klokkengieter Aelt van Meurs. Hun zoon, Hendrick Aeltsz. van Meurs goot in 1608 de klok van de kerk in Ameide⁸. (Zie bijlage 1 voor de onderlinge familierelaties.)

In een uitgave⁹ van het Gemeentebestuur van Vlissingen uit 1951 staat het volgende over het eerste klokkenspel in de Sint Jacobstoren: "De Sint Jacobstoren in 1501 verhoogd en het silhouet van de stad beheersende, bleef lange tijd zonder stem. Pas in 1587 wordt voor het eerst melding gemaakt van een uurwerk en een carillon. Op 10 maart van dat jaar herinneren baljuw, burgemeesters, schepenen en raad Thomas Both, artilleriegieter der stad Utrecht, er aan, dat in juni van het vorige jaar hun pensionaris Mr. Jan van der Beke bij hem is geweest om te vragen, of hij genegen zou zijn een "parfaict accoord clocken" voor hen te gieten. "Ende dat ghij hem voor antwoord hebt gegeven, dat ghij ons gheerne zult accommoderen ende een loffelick accord maken, daermede wij zullen gherieft zijn."

Tevoren was reeds aan Mr. Jan Diericx te Delft opdracht gegeven een uurwerk voor de stadstoren te vervaardigen, dat die midzomer gereed zou zijn.

Both wordt nu uitgenodigd, over Delft, waar hij overleg kan plegen met Diericx en het uurwerk kan bezichtigen, naar Vlissingen te reizen om daar een overeenkomst te sluiten over het gieten van de klokken. Het contract werd blijkbaar in definitieve vorm opgesteld door van der Beke, nadat de klokkengieter te Utrecht was teruggekeerd, en eind juni door burgemeesters en schepenen goedgekeurd. Zij gaven daarbij echter hun teleurstelling te kennen, dat de klokken pas tegen Pasen 1588 gereed zouden zijn.

Both had te Vlissingen beweerd, dat zij met *Bamis* (1 oktober) in de toren zouden hangen. De overeenkomst werd echter afgesloten "op U betrouwende, ghij, U de voir doende, de clocken wel eer leveren sult:" En meteen werd hem een partij klokspijs en gebroken geschut, waarover men in die tijd blijkbaar voldoende beschikte, toegezonden, opdat hij aanstonds zou kunnen beginnen.

Both werd trouwens nog wel voor andere diensten gebruikt dan voor het gieten van klokken. Zo voor het losbranden van geld van de Staten van Utrecht voor het bouwen van een kerk voor het Engelse garnizoen. Misschien was men daarom clement. Maar dit terzijde.

Op 24 augustus is het zover, dat Both het wapen der stad gezonden kan worden, het opschrift voor de klokken, in het totaal zeventien en een opgave van de tonen en halve tonen. (Zie bijlage 2 voor een afschrift van de originele brief uit het enig overgebleven brievenboek der stad Vlissingen. Alle andere zijn verbrand. Tevens is er een transcriptie van deze brief bijgevoegd.)

Op 8 mei 1588 schrijft Van der Beke, dat Thomas Both zestien klokken heeft gegoten, maar dat ze niet overeenstemmen en niet voor Pasen afgeleverd zullen worden. De teleurstelling was groot. Intussen: het uurwerk was ook nog niet gereed gekomen, want omstreeks dezelfde tijd schrijven burgemeesters en schepenen hun pensionaris, dat hij Jan Diericx, die hen een plan en tekeningen had doen toekomen voor de versiering van het uurwerk, eerst eens moest vragen, wat "al deze frayecheden" wel zouden kosten.

Maar op 9 juni kunnen zij Van der Beke melden, dat zij van hem vernomen hebben, dat alle klokken nu tot goed accoord en harmonie gebracht zijn, een uitgezonderd, die binnen veertien dagen overgegoten zal worden.

Verder schrijven zij: de klepels moeten ook in Utrecht gemaakt worden, maar liefst voor minder dan de opgegeven prijs. Teneinde de zaak te bespoedigen, zenden zij iemand uit hun college naar Van der Beke. Uit een brief van 19 juli blijkt, dat hij en deze afgevaardigde de klokken in ontvangst zouden gaan nemen. Niet lang daarna zullen deze voor het eerst over de stad geklonken hebben.

Uit het bovenstaande is wel gebleken, dat het stadsbestuur grote waarde hechtte aan het bezit van een carillon. Veelvuldig en uitvoerig wordt er over gecorrespondeerd en de teleurstelling over de late levering blijkt uit deze correspondentie onverholten.

Het is niet onwaarschijnlijk, dat men, nu de handel, en daarmee de stad zich uitbreidde, in het doen gieten van een klokkenspel een daaraan evenredige uiting wenste te geven.

Maar daarbij mag niet uit het oog worden verloren, dat niet alleen het aanzien van de stad (en van de bestuurders daarvan) op de voorgrond heeft gestaan. Niet de namen van burgemeesters werden op de klokken aangebracht, zoals dit bij latere carillons het geval was, maar alle klokken droegen een opschrift: *'O PASSI GRAVIORA DABIT DEUS HIS QUEQUE FINEM'*¹⁰

En niet ten onrechte heeft men dit vers van Vergilius doen aanbrengen. Al was de stad een dieptepunt in haar geschiedenis gepasseerd, nog waren de tijden vol van dreiging en druk. De bezetting door de Engelse troepen, hoezeer ook in het publiek belang, drukte toch sedert enkele jaren op het leven en bedrijf van de inwoners der stad en de algemene toestand, waarin de staat verkeerde was verre van verheugend en deed zijn weerslag gevoelen in deze frontierstad.

Treffend blijkt dit uit een brief, omstreeks deze tijd aan de stad Delft geschreven over een belastingkwestie. Burgemeester en schepenen zeggen daarin onder meer: "Is het een kleine dienst die wij het land bewijzen, dat wij voortdurend een voorbolwerk zijn van alle geünieerde provinciën, zwaar gedrukt door garnizoenen nu eens van den lande, dan weer uitheemse, nimmer vrij van fourieren, nu voor de een, dan voor de ander en terwijl wij andere grote lasten lijden van alle kanten door de heren edellieden en het volk van oorloge, dat hier dagelijks af en aan komt? Onze burgers zien zich afgesneden van de handel op Calais, de Somme en de Seine door de represailles, voortspruitende uit de afkondiging van de plakaten van de Staten en de graaf van Leicester. Het is wel een groot verschil, dat de een naar overvloed streeft en de ander gaarne de uiterste armoede en ondergang vermijden."

Dit beeld is ongetwijfeld gechargeerd. Men zegt: zo erg is het niet geweest. Maar men bedenke, dat het stadsbestuur omstreeks dezelfde tijd bij Jacob Valcke, gezant aan het Engelse hof, klaagt over het gedrag van de Engelse soldaten en ter illustratie vermeldt, dat deze levende varkens stelen, tonnen haring en winkels met levensmiddelen leeghalen.

En niet alleen de plaatselijke, maar ook de algemene toestand moet men in dit verband beschouwen. Zoals hierboven reeds werd gezegd, was deze verre van verheugend.

De successen van Parma, de twisten tussen Leicester en de Staten en de dubbelzinnige houding van koningin Elisabeth, de berichten over de voorbereidselen tot een armada in Spanje, Dit alles was de oorzaak van een gevoel van machteloosheid, verbittering en wantrouwen.

De verhoudingen werden nog verscherpt door de val van Sluis op 5 augustus 1587, achttien dagen dus voor het klokkenspel werd besteld.

Leicester gaf de schuld van de val van Sluis aan de Staten, hij vond de bevolking van Zeeland aan zijn kant. Ook in Vlissingen, ja vooral hier, maakte de val van de nabijgelegen vesting grote indruk en verwekte diepe bezorgdheid.

Geeft men zich nu van dit alles rekenschap en projecteert men hierop de lokale zorgen, dan zegt men: er is moed voor nodig, onder dergelijke omstandigheden een klokkenspel te bestellen (en vooral ernaar te gaan luisteren). Dan wordt het duidelijk, dat men de bovengenoemde woorden op de klokken liet aanbrengen.

Nadat het bijna tweehonderd jaar bespeeld was, werd het noodzakelijk het carillon te vernieuwen. In 1764 moest geconstateerd worden, dat reeds acht klepels uit de klokken waren gevallen. Op 23 juli 1764 moest men dan ook besluiten de klokken te doen afnemen en op een behoorlijke plaats te bewaren."

Er werd een nieuw carillon besteld bij Andreas van der Gheijn uit Leuven en de oude klokken samen met twee stukken geschut als klokkenspijs aan hem gestuurd.

Buiten de Tienhovense klok zijn er nog twee klokken bekend die versierd waren met de spreuk: *O PASSI GRAVIORA DABIT DEVS HIS QVOQVE FINEM. THOMAS BOTH ME FECIT 1588.*

Een hing er in Kwadijk (N.H.). Juriaan Spruyt vermeldde in 1749 als opschrift 'O gy die veel swarigheeden geleden hebt God zal van deze Uwe e(l)lende ook een eynde maken Thomas Both me fecit 1588.

Vermoedelijk was deze klok voor de beiaard in Vlissingen niet in aanmerking gekomen, of was het een afgekeurde klok.¹¹ Dit omdat de klok al in 1749 vermeld wordt in Kwadijk, terwijl de beiaard in Vlissingen pas in 1764 werd ontmanteld. Deze klok is verdwenen.

De andere klok was in Wognum (N.H.) en had een diameter van 68 centimeter. De Historische Vereniging Wognum deelde ons mede, dat de klok in de oorlog door de Duitsers is geconfisqueerd en nooit meer terug gekomen is.

De Hervormde Gemeente Ameide-Tienhoven is dus in het bezit van de enig overgebleven klok uit het carillon van de Sint Jacobstoren van Vlissingen.

In het artikel *De Klok die niet geroofd werd* (Nieuwsblad zesde jaargang, nummer 1, 1995) staat het volgende: "Naar aanleiding van de klokkenvordering door de Duitse bezetter, welke reeds in 1941 aarzelend op gang kwam, is in januari 1943 ook een tekening van deze klok gemaakt in opdracht van de gemeente door Anton Verhey. (Zie bijlage 3) Over de vordering is in het archief van de gemeente nog correspondentie met het bureau voor Non Ferro metalen te Den Haag, maar een en ander heeft niet geleid tot vordering van de klok."

In 1952 stuurde het Bureau Herstelbetalings- en Recuperatiegoederen van het Ministerie van Financiën een brief aan de Burgemeester van Tienhoven, waarin staat dat de klok gevorderd is geweest maar nu weer terug is. Schijnbaar had de gemeente Tienhoven bijna honderd gulden compensatie ontvangen voor de geroofde klok en nu die weer terug was, wilde het Ministerie van Financiën dat geld weer terug hebben. Gezien het gewicht van 133 kilogram moet het hier om de klok uit de toren van de Sint Nicolaaskerk handelen. (Zie bijlage 4)

Het torenuurwerk van de Sint Nicolaaskerk, een verhaal apart of een apart verhaal.

In 1952 verscheen er een berichtje in de krant, met de volgende tekst:

"Tienhoven (Z.H.) De gemeente Tienhoven bij Ameide had een meevallertje. Zij ontving ongeveer fl. 10.500,= aan gewetensgeld. B&W stelden toen de raad voor het geld te gebruiken voor de aankoop van een uurwerk met verlichte wijzerplaten voor de toren der Hervormde kerk. De toren dateert uit de twaalfde eeuw."

Eind februari 1952 vergaderde de gemeenteraad en in het handgeschreven verslag stond het volgende:

Toren.

Uurwerk voor de toren en restauratie van de toren.

De voorzitter deelt mede, dat van de ontvanger der Directe Belastingen bij schrijven van 22 februari 1952 bericht is ontvangen, dat het uitkeringsaandeel gewetensgeld¹² voor deze gemeente bedraagt fl.10.575,=.

Spreker zegt, dat een dergelijk bedrag voor een kleine gemeente als deze een buitengewone meevaller is, waarom het College van Burgemeester en Wethouders de raad voorstelt een torenuurwerk aan te schaffen met verlichte wijzerplaten en de toren vooral van binnen te doen

restaureren, op elke verdieping een lichtpunt aan te brengen en de torenklok elektrisch te doen luiden.

Spreker zegt, dat de kosten hiervan bedragen fl. 5.670,= welke kosten nog verhoogd moeten worden met het salaris voor de gemeenteopzichter en de kosten voor de elektricien, de timmerman en de metselaar en voor de herstelling en verbetering van de trappen en zolders in de toren.¹³

Spreker zegt, dat deze kosten zijn te ramen op fl. 1.830,= zodat in het totaal benodigd zal zijn een bedrag van fl. 5.670,= +fl. 1.830,= = fl. 7.500,=.

De voorzitter zegt, dat de toren schijnt te dateren uit het jaar 1175 en zegt, dat het historische kerkgebouw verleden jaar geheel gerestaureerd is, zodat dit kerkgebouw met de te restaureren toren een mooi historisch geheel kan worden.

Spreker zegt, dat deze toren vierkantig is, zodat er aan vier kanten een cijferring aangebracht kan worden.

De voorzitter zegt, dat verschillende firma's een prijsopgaaf gedaan hebben, zoals de firma Eijsbouts te Asten, die ook de wijzerplaten te Ameide verlicht heeft in 1950.

Verder is er een prijsopgaaf van de torenuurwerkfabriek "De Klok" van de firma Jos van de Kerkhof te Aarle-Rixtel en er zijn nog enkele andere aanbiedingen.

Het raadslid G. H. Spek vraagt of niet volstaan, kan worden met drie cijferringen, door bijvoorbeeld die aan de Lekzijde weg te laten.

De voorzitter zegt, dat dit zeer zeker misstaan zou en spreker zegt, dat het jammer zou zijn als de raad daartoe zou besluiten en als voorbeeld noemt spreker de toren van Ameide, waar dit destijds ook ter sprake kwam, doch achteraf blijkt dat het goed is, dat er ook in Ameide vier cijferringen zijn aangebracht, vooral omdat de toren van Ameide achtkantig is.

De voorzitter zegt de bedoeling te hebben om het trappenhuis en de aanleg van het elektrisch licht te doen aanbesteden en verder zegt spreker dat in het college besproken is 5% van de aanbestedingssom te reserveren voor de gemeenteopzichter.

De gemeenteopzichter, de heer H. Diepenhorst, die in de vergadering aanwezig is, zegt zijns in ziens daarop recht te hebben.

De voorzitter zegt, dat het College van Burgemeester en Wethouders eveneens van mening is, dat hij 5% moet hebben van de aanschaffing van het uurwerk en van alle werkzaamheden aan de toren, dus van het totaal bedrag tenslotte.

Het raadslid G. H. Spek zegt dit niet juist te vinden, gezien dit de aanschaffing van iets nieuws is, waarop de gemeenteopzichter geen toezicht heeft.

De voorzitter zegt reeds enige besprekingen gehad te hebben met leveranciers in het bijzijn van de gemeenteopzichter, waarom het naar sprekers mening beslist nodig is om de opzichter ook 5% te betalen voor het uurwerk, gezien nu eenmaal uitgezocht moet worden, welk uurwerk de gemeente moet kopen.

Het raadslid C. van Es zegt er voor te zijn, dat de gemeenteopzichter ook van de aanschaffing van het uurwerk, enz. 5% ontvangt.

De voorzitter stelt de raad voor er mede akkoord te gaan om de gemeenteopzichter 5% te betalen van het nieuwe uurwerk en van alle werkzaamheden in de toren voor het geval dat de raad besluit om de voorgestelde restauratie van de toren te doen uitvoeren.

De raad besluit hiertoe zonder hoofdelijke stemming.

Verschillende torenuurwerken worden vervolgens besproken en van een drietal, namelijk een moederklok en een tweetal uurwerken laat de voorzitter foto's zien en tevens geeft de voorzitter een uiteenzetting van het zogenaamde trappenhuis in de toren.

Spreker zegt, dat de halsbrekende ladders er uit moeten en dat er behoorlijke trappen in moeten komen met goede sterke zolders en dat in de toren achter de wijzerplaten acht gaten met deurtjes gemaakt moeten worden om lampjes aan de wijzerring en de wijzers te kunnen controleren en te vernieuwen.

Het raadslid G. H. Spek zegt er voor te zijn, dat de toren van binnen zo goed mogelijk wordt gerestaureerd.

De voorzitter zegt toe daarvoor te zullen zorgen. De voorzitter zegt, dat aan de buitenkant van de toren ook nodig het een en ander hersteld moet worden. Verschillende leden spreken zich hiervoor uit, doch aan de buitenkant moet niet meer gedaan worden dan nodig is.

De voorzitter zegt, dat de gemeenteopzichter aanwezig is en dus hoort wat er aan gedaan moet worden. De gemeenteopzichter zegt daarmee rekening te houden en ook buitenwerks de toren in orde te doen maken.

Nadat een en ander voldoende besproken is, stelt de voorzitter voor de door B. en W. gevraagde fl. 7.500,= ter beschikking te stellen voor de aanschaffing van het uurwerk en de restauratie van de toren, zoals thans besproken is. De Raad besluit hiertoe zonder hoofdelijke stemming.

De voorzitter feliciteert de raad met dit voortreffelijke besluit en hoopt dat de ingezetenen tot in de verre toekomst hiervan veel genoeg en mogen beleven.

In een van de regionale dagbladen verscheen eind februari 1952 het onderstaande stukje¹⁴.

Tienhovens Gewetensgeld

Alle kranten in den lande
Hebben deze week gemeld:
„Tienhoven krijgt uit 's Rijks schatkist
'n Hele bom gewetensgeld!”
Het is dik tienduizend gulden...
(Om de dooie dood niet mis!)
Ik heb nooit zo'n buitenkansje,
Da's een ding dat zeker is!

Nu heeft Tienhoven een toren,
En die is al eeuwen oud...
Ongeveer in 't jaar twaalfhonderd
Werd die stenen reus gebouwd.
Maar hij heeft nog steeds geen uurwerk...
Wijzerborden — evenmin;
Daár nu steekt men, blij te moede,
Dat gewetensgeldje in!

Zo krijgt dan Tienhovens toren
Een nieuw, zeer modern gezicht...
En de wijzerborden worden
Daarenboven nog verlicht!
't Is niet slechts dat straks de toren
Steeds de juiste tijd aangeeft...
Hij getuigt óók, dat Tienhoven
'n Blank en rein geweten heeft!

Nadruk verboden.

G.

¹ *De Navorscher*, tijdschrift, 'een middel tot gedachtenwisselingen en letterkundig verkeer', begonnen 1851, onder leiding van P. Leendertz Wz. Met bijdragen van A. J. van de Aa, J.H. van Dale, Mr. A. Backer, Fred Muller e.a. Gestaakt na de 90ste jaargang van 1941; daarna nog 1945 en zes afleveringen van 1946.

² In de inleiding bij de inventaris van de archieven der Hervormde Gemeente Ameide en Tienhoven, merkt de samensteller J. G. J. van Booma op, dat 30 personen uit Ameide en Tienhoven zich hadden te verantwoorden voor de Raad van Beroerten, voor het feit dat de hervormingsgedachte er een goede weerklank had gevonden. Tot de ter dood veroordeelden behoorde ook de drossaard van Ameide, Egbert Bevelant. Ook een zekere Jan Jansz. was bij de geëxecuteerden, het is niet na te gaan of deze persoon identiek is met de vermoedelijk laatste pastoor van Tienhoven, die dezelfde naam droeg.

³ J. G. J. van Booma denkt, dat in 1578 de Hervorming definitief haar beslag heeft gekregen in Ameide en Tienhoven.

⁴ Dick van den Heul, *Klokkenkunst te Utrecht tot 1700*, Culemborg, 1982.

⁵ Drs. C. N. Fehrmann, *De Utrechtse Klokgieters en hun verwanten*, in *Klokken en Klokkengieters-Bijdragen tot de Campanologie*, Culemborg, 1963.

⁶ De geschutgieters goten niet alleen geschut, maar ook klokken en vijzels. Ze werden ookwel 'geelgieters' of 'fusor erarius' = kopergieters genoemd.

⁷ Thomas Both had een broer Frans, die ontvanger was bij de gemeente Utrecht. Zie de verklarende tekst bij de 'Willem van Oranje-Nieuwjaarswens' in het artikel over de Bodebus van Ameide, elders in dit blad.

⁸ De klok van Ameide heeft een diameter van 125 centimeter.

Het opschrift luidt: *VERBVM DOMINI MANET IN AETERNVM HENRICVS MEVRS ME FECIT 1608.*

Figuur reliëfs; Op de flank: wapen van Ameide (een paal, aan beide zijden vergezeld van een staak).

⁹ Gemeentebestuur van Vlissingen, *Kleine Geschiedenis van het Vlissings klokkenspel*, Vlissingen, 1951.

¹⁰ Vergilius Aeneis I, 191: 'O, gij die wel erger beproevingen hebt doorstaan, ook aan de tegenwoordige zal God een einde maken.'

¹¹ De Historische Vereniging "Oud-Quadyck" heeft de volgende informatie over de klok: "Op basis van onderzoek in de beschikbare literatuur blijkt dat de klok van Both niet meer in de huidige kerk die in 1835 werd gebouwd, aanwezig is. De kerk is eigendom van de Stichting Oude Hollandse Kerken (SOHK). Deze stichting heeft in 1986 een boekje uitgegeven over de kerk: *De kerk te Kwadijk*. Hierin staat vermeld dat een orkaan in 1674 Kwadijk teisterde. In het dorp werden "meest alle huysen" zwaar beschadigd en de kerk stortte voor bijna een vierde gedeelte in. De restauratie duurde ongeveer een jaar. De kruisingstoren die op veel 18de eeuwse tekeningen voorkomt, dateert van de herstelbouwperiode. Men gaat ervan uit dat de kerk voor die tijd mogelijk een echte toren gehad zou kunnen hebben. Dat vermoeden is gebaseerd op de kaart van Jacob van Deventer uit 1537. In de nieuwe kruisingstoren kwam slechts één klok te hangen, want de drie van voor die tijd waren niet meer te herstellen. Ik vermoed dat de 'nieuwe' klok de klok van Thomas Both zal zijn geweest. Er is echter ook nog sprake van een andere klok die waarschijnlijk de klok van Both zal hebben vervangen. In *Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in en uit de kerken der provincie Noord-Holland* (1928-1931, 5 delen) van P.C. Bloys van Treslong en J. Belonje staat het

randschrift van de toenmalige klok vermeld. Ene De Grave zou deze klok in 1708 hebben gegoten. Op de klok worden namen vermeld van kerkmeesters, vredemakers en rijkdommen, wellicht de schenkers van de klok? Ook het schild, beladen met een boom, komt op deze klok voor die dus in bovengenoemde periode in de Kwadijker kerk hing.

Het jaar 1708 is echter tegenstrijdig met het jaar 1749 dat u heeft vermeld. Ik heb daar helaas geen verklaring voor kunnen vinden.”

¹² Ik heb geen idee wat voor gewetensgeld dit is. In het Tienhovense archief in Meerkerk was hierover niets aanwezig.

¹³ Kerktorens zijn na de Napoleontische tijd niet langer eigendom van de kerk maar van de gemeente.

¹⁴ Met dank aan Paul Will

Bestek veerpont Tienhoven uit 1655

Bron: het Utrechts Archief; archief huis Jaarsveld; toegangsnummer 205; inventarisnummer 626; Bestek en voorwaarden voor het maken van een pont, te gebruiken bij het Tienhovensche veer, 1658. Minuut.

Aangeleverd door de heer J.P. Veerman, Ardennenlaan 6, 5691 JN SON

Oproep: Graag zou de Historische Vereniging willen weten hoe de in 1655 gebouwde veerpont voor Tienhoven er uitgezien heeft. Indien een lezer van dit artikel/bestek kennis van heeft historische scheepsbouw, dan kan hij/zij daarover contact opgenomen met de secretaris van de Vereniging.

Bestek ende Conditie waer near

“ Douagiere
[onleesbaar] rentm^e. over
~~de Heere Drossaert, ende Schout~~
over de domijnen van Vianen Ameijde en
~~der Heerlickheit Thienhoven~~ op de
approbatie van ~~Sijn~~ Haere Ex^{tie} “ ~~den Grave~~
van Brederode ~~ende Heere der~~
~~selven Heerlickhijt~~, bestadet heeft
aen Jan Cornelis de Gilde, schiptim-
merman ~~ende~~ tot Schoonhoven te
maecke ende leveren een bequame nieuwe
pont tot gebruijck op het Thien-
hovense veer, in voege ende manieren
~~nae~~ hier naer volgende

Eerstens sal deselve pont lanck sijn 45 voet,
Int midden buijten-werxs wijt 14 voet, ende
diep drie voet binnen werxs te meten.

Die Bodem onder de Boorden van vijff uijt de
Voet.

Het boeijtsel ofte ribb dick drie duijm, ende breet
na de eijsch.

Den bantwegen ofte hang-wegen breet anderhalve
voet, den bovenkant dick drie duijm ende de
onderkant twee duijm sonder lassen.

Ende boven op met des schantdecksel dicht
gemaect.

De durpels sullen breet sijn 14 en 15 duijm / dick
10 duijm

De Swal-pen¹ dick drie duijm, breet 12 duijm, ende

¹ Scheepsterm; dienen om dekdelen te steunen.

de korven niet wijder als 12 duijm van de anderen.

Oock deselve terwedersijde als de boorden met nagels door het neerboort genagelt na de eijsch.

De minste korven sullen twee voet, ende de andere drie voet ofte meerdere op den bodem comen, zijnde breet 5 duijm ende diep inde neck 7 duijm

De vijff zaet-houten² elck dick drie duijm, daer van drie breet sullen sijn een voet, ende de andere twee, aende kanten op de korven comende int midden breet 14 duijm, en aen de eijnde sijnde een voet.

Daertoe des Loose³ buijdenningh van greijnen delen.

Noch twee bruggen (behalve de durpels) mede van greijnen hout, na de eijsch

De Aennemer sal gehouden wesen de voors. Pont te maecken van goet ende gaeff ~~hout~~ Wesels hout ~~som~~ ende na weselse maet, sonder vuij

Sal noch deselven alle het ijserwerck tot de voors. pont noodigh moeten leveren, mits ~~daer als gebruijkende~~ hem vrijstaende daer af te gebruijcken het bequame ijserwerck van oude pont gecomen.

Gelijck hij mede gehouden zal wesen de voors. pont als voorenstaende te teren, ende alvorens sulcx doende, de E: Heeren Bestaders t' selve bekent te maecken ende waerschouwen.

Ende de voorseijde pont bij deselve E: Heeren ofte Gecommitteerdens van ~~Sijn~~ Haer Ed. welgemelden Ex^{tie} gelaudeert en opgenomen zijnde, wederom naer behooren te pecken en teren.

Noch sal de Aannemer gehouden sijn de genoemde pont, gemaect te leveren op het voorn. Thienhovense veer, op de eerste ~~Junij~~ febr. eerstcomende sonder eenig langer uijtstel.

Voor het maecken en leverantie van welcke pont de voors. aennemer (boven de oude pont bij dezelve toe bedongen) genieten sal de somma van acht hondert vijff ende t'seventigh gulden. Te betalen in ~~vier termijnen~~ deser voege, namentlijk twee hondert twee

² Scheepsterm voor hout in de lengte van de boot op de bodem.

³ Scheepsterm; los plankier op de bodem van de boot.

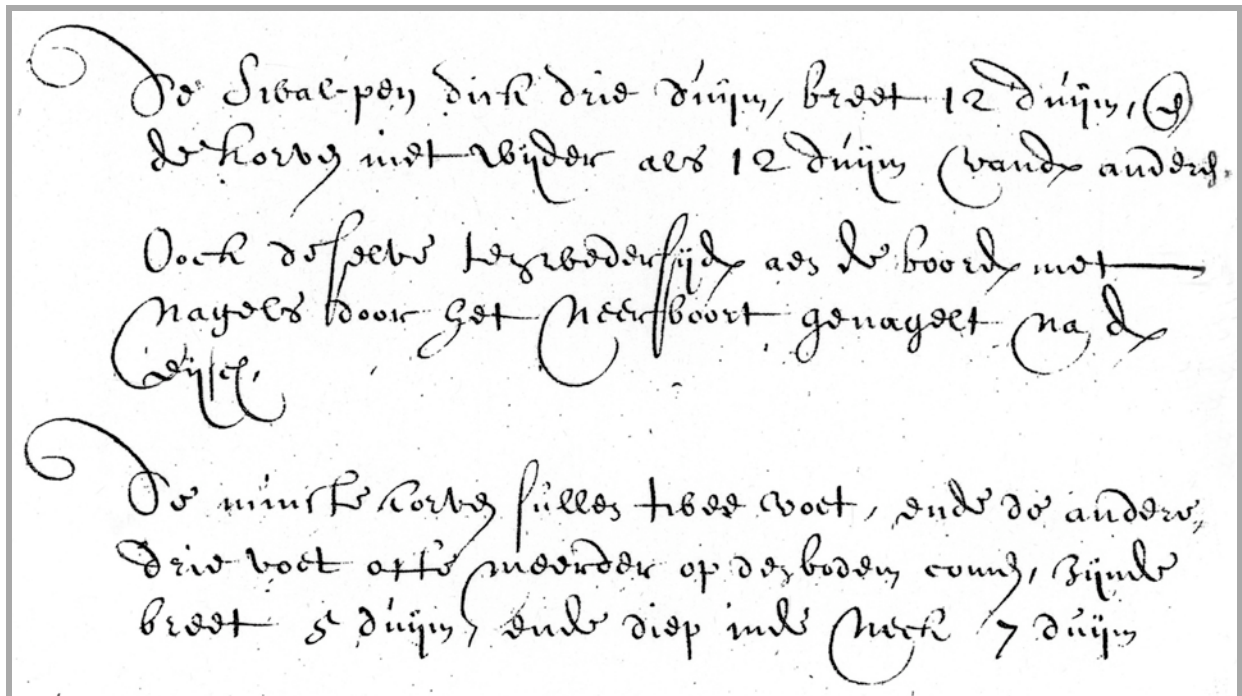
en t'seventig gulden, als de pont gemaect ende geleverd is, ende de resterende belooffde penningen in drie termijnen aen twee hondert twee ende t'seventig gul. aen de pacht “ sijnde gelijcke somme “ van het voors veer verschenen inde jaer 1656, ~~versehenen is~~, noch twee hondert ende twee ent' seventich gulden inde jaer 1657 is vervallen ende de resterende negenenvijftich gulden inde jaer 1658.

Jan Cornelis de Gilde scheepstimmermeester

Aldus gedaen ende bij V de heere Joanh Henrick de Brederode van Bolswaert Drossert ende Heijmen Ottelander Schout der voors heerh Thienhoven op approbatie als voors de Gilde bestadet opten XVIC vijff ende vijftich Jan Cornelis de Gilde

[enkele onleesbare handtekeningen/parafen]
1655

V Heere Schout in
ten onse [??]
van Joanh Henrick
de Brederode van
Bolsweert Drossert
ende Heijmen Ottelander
Schout der voorsz.
Heerlijckhijet Thienhoven

Fragment uit de originele tekst van het bestek.

Tienhoven drie maanden terug

Daar de verschijningsdatum van dit Verenigingsblad niet precies bekend is, weten we niet of de titel erboven helemaal klopt met wat ik kwijt wil, maar ik waag 't erop. Volgens enkele lezers gold dat exacte overeenstemmen met de werkelijkheid evenmin voor enige gegevens, vermeld in mijn vorige bijdrage:

'Zestig jaar terug in Tienhoven'.

Ja, dat relaas, dat ik pas op de valreep kon inleveren, heeft warempel enige reacties opgeleverd, zowel positieve als ook negatieve. Bij dezen hartelijk dank voor dit kapittelen, levenslang mag een mens immers leerling blijven, maar als oud-schoolman kan ik 't niet laten een en ander recht te zetten en op enige zaken te wijzen, die volgens mij al of niet echt terecht waren.

Eerst maar wat terechtwijzingen aan mijn adres. Ik heb inderdaad te veel in ene zin willen proppen; die tussenzin over het Ardennenoffensief staat wat verdwaald in het relaas. Ik had in mijn enthousiasme over die snelle opmars der geallieerden naar het noorden die Duitse tegenaanval een juistere plaats in de tekst en de tijd moeten geven. Ik wist drommels goed dat die venijnige vijandelijke 'streep door de rekening' pas in de winter kwam. Sorry, van mijn kant wel goed bedoeld, maar fout geplaatst.

Vervolgens een kwestie rondom de gezangen die in het Oosterbeekse kerkje zijn aangeheven in de morgendienst van 17 sept. '44. Excuus voor de nul die er teveel staat bij het Wilhelmus. Maar een lid tikte me op de vingers – ja, bij wijze van spreken, want die woont heel ver – met de mededeling dat die nummering niet klopte; het moest zijn Gezang 293 en 411. Jawel, ik had eenvoudig de aanduidingen gebruikt, zoals die in de 'Hervormde Bundel van 1938' genummerd waren, resp. 300 en 301, wat ik meende dat passend was, gezien ons blad en het tijdstip waarop dit benauwde gebeurde.

Ach, herinneringen ophalen gaat van 'au'; de pijnlijkste tik kreeg ik vanwege de alinea, gewijd aan de 'vreemde vogels' die op die zondagmiddag boven de Lek kwamen aanvliegen. *'Dit kan helemaal niet, want de aanvallende luchtvloot was vanuit het Zuiden noordoostwaarts gekomen. Je hebt dit vast verward met een latere aanval, die van 7 oktober op Emmerich en Kleef, waarmee de geallieerden wilden aantonen dat ze ondanks dit echec bij Arnhem toch nog het luchtruim beheersten.'*

Lezerslief, ik had 't toch echt niet - of: niet echt -verzonnen of gedroomd, zijn er oog- of

oorgetuigen die mij kunnen helpen? Zelf ben ik bij een paar plaats- en leeftijd- genoten gaan navragen, echter met minder en meer resultaat. Wel herinnerde zich mijn oudste broer, een echte historicus, het geronk, maar wist te vertellen dat we weinig zagen vanwege het wolkendek.

Eveneens dat vanaf meer dan 20 vliegvelden in Zuid-Engeland gelegen luchtmacht's waren vertrokken en was het dan zo vreemd dat bepaalde eskaders ook een Lek-Rijn-route

THE OLD LADY was driven out of her home in the Dutch village of Best when it became a battle ground. Two soldiers help her salvage bed clothes and a chair.

aanhielden om de heide voorbij Ede en de noordzijde van de Rijn richting Arnhem te benaderen?

Genoemde heer H.A. Duinhoven, die we ontmoetten in de Oosterbeekse kerk en sprak over de twee verst afgedrevenen, is eveneens weersproken. De vriend van Machel Haag, heer J. van Vliet uit Elst, Lopiker van geboorte, en mede-initiatiefnemer van de oprichting van het Jaarsveld-monument meldde dat in Willige-Langerak een militair, Private Clarence Ash, oud 21 jaar, op 18 november 1944 pas uit de Lek was geborgen en aldaar ter aarde besteld. Tevens werd ons een later verslag van vermist personeel der *23 Canadian Field Company* toegestuurd, waaruit op te maken valt dat de bemanning van de stormboot waarmee o.a. Magnusson H.C. omkwam, uit 4 man bestond, ook Roherty L.J. kwam jammerlijk om. De ontdekkingsstocht naar de Poolse militair Gajewnik, die begraven ligt op de Airborne-begraafplaats even buiten Oosterbeek - er is geen apart Pools kerkhof - wordt voortgezet. Zodra dit resultaat heeft, waarvoor onze nieuwe voorzitter zich mede inzet, zullen wij u hiervan uiteraard op de hoogte stellen.

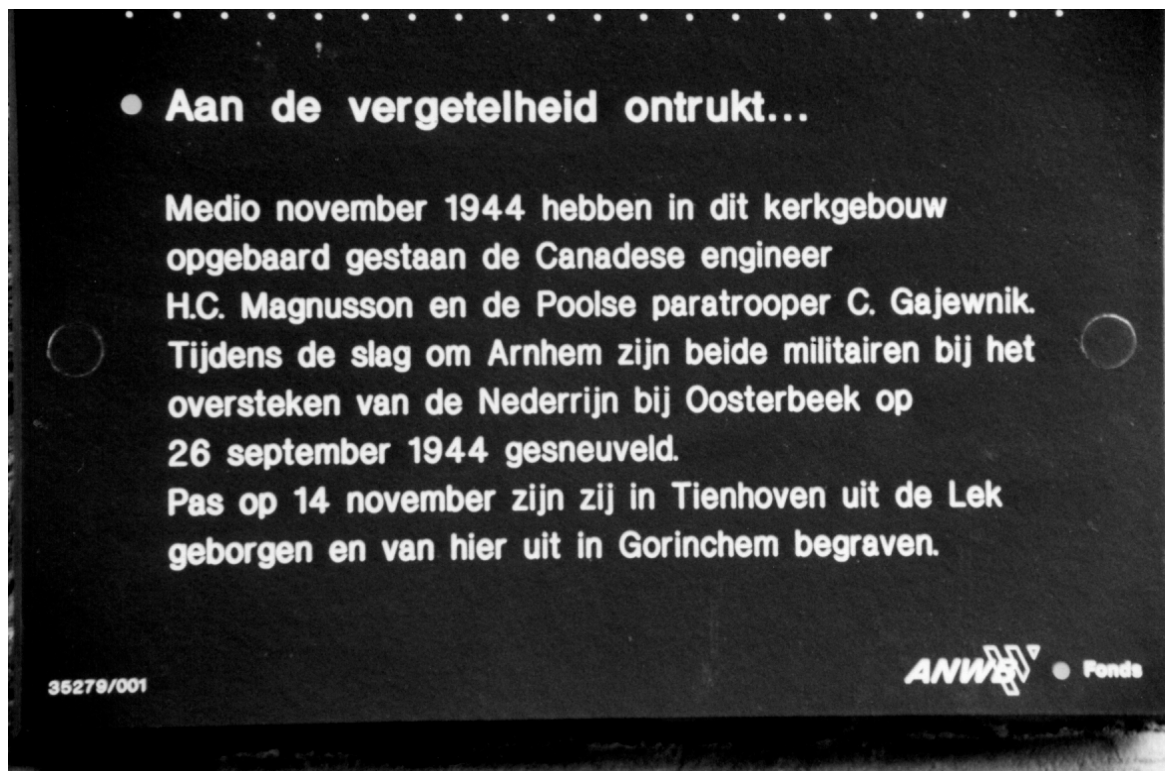
Eveneens zouden we meer waars te weten willen komen over de lotgevallen der Poolse para's onder aanvoering van hun roemruchte generaal Stanislaw Sosabowski vóór, tijdens en na de slag rondom Arnhem.

P.S. Bij de afbeeldingen in het vorige artikel ontbraken onderschriften: op de linkerfoto staat Gajewnik en op de rechter de tweelingzus van Magnusson.

Op het schutblad staat het bord, dat bij de Oosterbeekse kerk is aangebracht en nu plaatsen we dat van Tienhoven.

Dit tekstbord is vervaardigd door de A.N.W.B. en bekostigd door B. en W. der gemeente Zederik, waarvoor onze Vereniging en in haar de Werkgroep: 4-mei- Herdenking bijzonder erkentelijk zijn.

Tevens gaat hierbij de laatste foto van engineer Harold Magnusson in leven, als steeds hulpverlenende bezig....

Statuten der Maatschap “de Koekoek” gevestigd te Ameide

Artikel Een

De Maatschap is gevestigd te Ameide en draagt den naam van “de Koekoek”.

Artikel Twee

Het doel der Maatschap is de uitoefening der visscherij met de grooten Zalmzegen, zalmsteken, drijfnetten of ander vischtuig – waartoe de maatschap moge besluiten – in de rivier de Lek onder de Gemeenten Ameide, Tienhoven, Langerak, Jaarsveld en Willige Langerak.

Artikel Drie

De Maatschap is aangegaan voor den tijd van twaalf Jaren ingaande op den eersten Januari 1904 en alzoo eindigende op 31 December 1915.

Uiterlijk op den eersten Juli 1915 zal in eene daartoe belegde algemeene vergadering over de al of niet voortzetting der Maatschap worden beraadslaagd en beslist.

Artikel Vier

In de Maatschap wordt deelgenomen door,

Antonie Schetselaar Senior	met 2 aandelen
Johannes Schetselaar	met 2 aandeel
Willem Visser	met 1 aandeel
Adrianus van Staveren	met 2 aandelen
Sijsje de Jongh Wed. J.L. de Jongh	met 2 aandelen
Arie van Noortwijk Senior	met 1 aandeel
Jan Visser Willemszoon	<u>met 2 aandelen</u>
tezamen twaalf aandelen	

Artikel Vijf

De deelhebbers W. Visser en Mej. de Wed. de Jongh brengen in de Maatschap om niet in, het recht van visscherij in de rivier de Lek onder de gemeenten Ameide, Tienhoven en Jaarsveld, door hen in huur van de Erven van Wijlen Mevrouw de Wed: den Heer Dr. J.G. van Eeten, volgens onderhandsche acte dd 15 December 1898, geregistreerd te Gorinchem den 29 December daaraan volgende deel 62 folio 78 verso vak 1.

De deelhebbers A. en J. Schetselaar brengen om niet in de Maatschap.

Het recht of huur tergebruikmaking der gronden tot uitoefening der Visscherij door hen in huur van de Heeren J. van Somwel Jzn en A. Bikker te Hoog Blokland bij onderhandse acte.

De deelhebber A. van Noortwijk brengt in de Maatschap om niet in:

Het recht van visscherij in de rivier de Lek onder de gemeenten Langerak en Willige Langerak door hem in huur van de Gebroeders J. en W.H. van Renswoude volgens onderhandsche acte dd 28 October 1903 geregistreerd te Gouda den 29 sten October d.a.v. deel 71 folio 159, verso, vak 2.

De inbreng dezer voormelde rechten en huren geschiedt met de daaraan verbonden rechten en verplichtingen, lusten en lasten, zoodat de deelhebbers verplicht zijn, ieder naar de hoegrootheid van zijn aandeel, hen W. Visser, Mej. de Jongh, A. en J. Schetselaar en A. van Noortwijk voornoemd, te vrijwaren voor alle verplichtingen welke zij bij boven gemelde acten op zich hebben genomen

Artikel Zes.

Het bedrijfskapitaal wordt vastgesteld op f 1800,- verdeeld in 12 aandeelen van f 150,- welke bij oprichting dezer Maatschap zijn gestort. Voor ieder aandeel wordt een door het bestuur geteekend bewijs afgegeven, de aandeelen staan op naam en zijn niet splitsbaar. Mocht het bedrijfskapitaal blijken onvoldoende te zijn om de visscherij, naar het oordeel van het bestuur, naar behoren te exploiteeren, dan zal hetzelfde bij besluit der algemene vergadering kunnen worden vergroot en zullen de deelhebbers verplicht zijn binnen acht dagen na dat besluit, op de eerste vergadering van den President zoodanig meerder bedrag te storten, als door de algemene vergadering zal zijn bepaald.

Artikel Zeven

De overdracht van aandeelen kan niet anders geschieden dan met goedvinden van het bestuur. Zij geschiedt bij eene schriftelijke verklaring door den deelhebber en den nieuwe verkrijger geteekend, welke verklaring wordt overgeschreven in de register der Maatschap, na welke overschrijving de overdracht op het bewijs van aandeel wordt aangeteekend., waardoor de uitgetreden deelhebber van alle aansprakelijkheid is ontslagen. Wanneer een deelgenoot tijdens den duur dezer Maatschap mocht komen te overlijden, zullen degenen die dan tot zijn aandeel gerechtigd zullen zijn, verplicht wezen om binnen één maand na dat overlijden aan den President schriftelijk een persoon op te geven die hem bij de Maatschap zal vertegenwoordigen.

Artikel Acht

Ieder aandeel geeft recht op één stem, echter zal niemand voor zich en anderen tezamen meer dan drie stemmen mogen uitbrengen. Iedere deelhebber zal zich kunnen doen vertegenwoordigen door een anderen daartoe schriftelijk gemachtigden deelhebber.

Artikel Negen

Het beheer der Maatschap wordt opgedragen aan een bestuur bestaande uit vijf leden waarvan;

- een President
- een Secretaris – Boekhouder
- een Directeur en twee Commissarissen

Zij worden allen gekozen door de algemeene vergadering van deelhebbers en benoemd voor den tijd van één jaar, doch zijn dadelijk herkiesbaar.

Artikel Tien

Het bestuur is belast met de regeling en waarneming van alles wat de uitoefening der visscherij betreft, het geeft uitvoering aan de besluiten der deelhebbers, benoemd en ontslaat de zegenbazen en regelt hunne bezoldiging, de aanstelling van het verdere ondergeschikte personeel geschiedt door de zegenbazen behoudens hun verantwoordelijkheid aan het bestuur. Alle besluiten van het bestuur worden bij meerderheid van stemmen genomen.

De President belegt en leidt de vergaderingen en zorgt voor de belegging der disponibele gelden bij de Rijkspostspaarbank, hij geniet daarvoor geen andere beloning dan een zalm van vijftien halve kilo gewicht telken jaar in de maand Juli, ook zijn verschotten worden gerestueerd.

De Secretaris – Boekhouder is in 't bijzonder belast met het houden der Notulen der algemene en bestuursvergaderingen, met het beheer der geldmiddelen, het bijhouden de boeken, en voeren van de Correspondentie, hij doet jaarlijks in de maand Januari rekening en verantwoording van zijn gehouden beheer over het afgelopen boekjaar welke rekening minstens acht dagen tevoren door Commissarissen moet zijn onderzocht, hij is verplicht aan de leden van het bestuur die dit verlangen, inzage te geven van zijn boeken en kas; het

kasgeld wordt gesteld op hoogstens Vijfhonderd Gulden, de kas dit bedrag te bovengaande is de Secretaris – Boekhouder verplicht het meerdere aan den President af te dragen die dat geld binnen acht dagen op de Rijkspostspaarbank zal beleggen tot tijd en wijle daaraan behoefte is. Alle ontvangsten en uitgaven de Maatschap betreffende worden door den Secretaris – Boekhouder gedaan, rekeningen ten laste der Maatschap moeten echter vóór ze betaald mogen worden, door den directeur zijn gevisieerd.

Hij geniet als belooning voor zijne bemoeijingen als zoodanig vijf persent der zuivere jaarlijksche winst, bedraagt krachtens dezen grondslag zijne belooning over eenig boekjaar minder dan Vijftig Gulden, dan moet dit mindere uit de kas der Maatschap worden betaald, ook ontvangt hij restitutie zijner voorschotten wegens briefposten, schrijf en kantoorbehoefden, volgens over te leggen specifieke nota.

Den Directeur is in 't bijzonder opgedragen te zorgen dat bijtijds steeds wordt gevischt zooals tijd en gelegenheid dat vereischt en toelaat en door het bestuur wordt goed gevonden, hij is belast met de uitvoering van alles wat de visscherij betreft en verplicht, minstens eenmaal per week wanneer er wordt gevischt, zich persoonlijk van den goeden gang der visscherij te overtuigen.

Hij geniet als belooning voor zijne bemoeiingen als zoodanig Een honderd Gulden per jaar, bedraagt over eenig boekjaar de zuivere winst meer dan Een duizend Gulden dan ontvangt hij van dat meerdere vijf percent bovendien; tevens kan hij zijn noodzakelijke reis en verblijfkosten in rekening brengen bij specifieke nota.

De Commissarissen houden geregeld toezicht op de visscherij en zijn verplicht minstens eenmaal per maand, wanneer er wordt gevischt, zich van den goeden gang der zaak te overtuigen, ze doen minstens tweemaal per jaar opname van boeken en kas bij den Secretaris – Boekhouder, als belooning voor hunne bemoeiingen als zoodanig geniet ieder hunner vijf en twintig gulden per jaar boven de noodzakelijke reis en verblijfkosten blijkens over te leggen specifieke nota.

Artikel Elf

De verkoop der gevangen visch, Zalm, Elft, en Steur zal plaats hebben in het openbaar ter markt te Ammerstol.

De afslager is verplicht aldaar woonachtig te zijn, bij deze is daarvoor benoemd de deelhebber A. van Noortwijk S^{nr} hij is verplicht voor of op den vijftienden van elke maand de opbrengst der voorgaande maand van al de in het openbaar verkochte visch aan den Secretaris – Boekhouder af te dragen. De afslager is verplicht van de kooplieden een maand crediet te verlenen doch heeft het recht daarvoor van hen voldoende borgstelling te eischen en neemt bij nalatigheid der koopers in de betaling alle risico op zich zonder eenige tegemoetkoming der Maatschap.

De afslager zal bijgestaan worden door een naschrijver door de vergadering te benoemen, welke mede heeft te zorgen voor den goeden verkoop en regeling der ter markt aangevoerde visch en 't controleren der opbrengst, hij is verplicht elke week een specifieke staat dier opbrengst overteleggen, gewaarmerkt en van een jaarlijks doorlopend nummer voorzien. De kooplieden zullen betalen vijf percent van en boven den koopprijs der gekochte visch, strekkende als de belooning van den afslager en van den naschrijver de eerste ad drie en de laatste ad een half percent, een en een half percent ter bestrijding der kosten van vervoer enz der visch, het overblijvende van de een en een half percent, wordt in de kas der Maatschap gestort.

Artikel Twaalf

Indien eenig lid van het bestuur , afslager of naschrijver, zich te eeniger tijd aan kwade trouw of grove nalatigheid mocht schuldig maken zal het bestuur het recht hebben dezen onmiddelijk in de uitoefening zijner betrekking te schorsen, in zodanig geval zal het Bestuur

verplicht zijn de deelhebbers daarvan kennis te geven in een daartoe binnen acht dagen te beleggen algemeene vergadering die alsdan den betrokkene kan ontslaan of diens schorsing kan opheffen.

Artikel Dertien

Het bestuur voorziet voorlopig in alle vacaturen welke in zijn midden mochten ontstaan, totdat de algemene vergadering van deelhebbers daarin definitief zal hebben voorzien.

Artikel Veertien

Tenminstens drie maal in het jaar en wel in de maanden Januari, Juli en November zal eene algemene vergadering van deelhebbers worden gehouden, bovendien is de President verplicht eene algemeene vergadering van deelhebbers te beleggen, zoo dikwijls ten minste drie deelhebbers hun verlangen daartoe schriftelijk aan hem te kennen geven.

Artikel Vijftien

Alle vergaderingen van deelgenooten worden door den Secretaris – Boekhouder bijeen geroepen bij gewone brieven door hem te verzenden minstens vijf dagen voor den dag van bijeenkomst.

In spoedeischede gevallen kan daarvan worden afgeweken.

Artikel Zestien

De algemeene vergadering beslist bij meerderheid van stemmen, bij staking van stemmen wordt het voorstel geacht verworpen te zijn.

De stemming over zaken geschiedt mondeling over personen met gesloten briefjes.

Is bij eene eerste stemming over personen geene meerderheid verkregen dan wordt eene herstemming gehouden tusschen hen die de meeste stemmen op zich vereenigen, mochten dan de stemmen staken, beslist het lot.

Indien de helft der aandeelen niet vertegenwoordigd is wordt de vergadering verdaagd tot acht dagen later, in die vergadering worden alle besluiten genomen met meerderheid der uitgebrachte stemmen.

Voorstellen tot wijziging der Statuten echter of vergrooting van het bedrijfskapitaal vereischen eene meerderheid van twee derden der stemmen van al de deelhebbers.

Artikel Zeventien

Op alle vergaderingen van deelhebbers welke op de als hiervoor vastgestelde wijze zijn bijeen geroepen, kunnen door te tervergadering aanwezige personen voor alle deelhebbers verbindende besluiten worden genomen.

Artikel Achttien

Het bestuur vergadert zoo dikwijls de President zulks goedvindt doch minstens vier malen in het jaar, alle huishoudelijke bepalingen zijn aan het bestuur overgelaten.

Artikel Negentien

Binnen veertien dagen na de goedkeuring der rekening en verantwoording van den Secretaris – Boekhouder, die gedaan moet worden in de maand Januari, wordt de behaalde winst aan de deelhebbers naar evenredigheid van hunne aandeelen uitbetaald, bij eventuele belangrijke winst kan, bij besluit eener algemeene vergadering, tusschentijds eene uitdeeling van winst worden bepaald.

Onder winst wordt verstaan de opbrengst der verkochte zalm en andere baten, na aftrek van de huren, loonen, salarissen en verdere onkosten.

Artikel Twintig

Indien uit de door de Secretaris – Boekhouder gedane rekeningen over het afgelopen boekjaar blijkt, dat de Maatschap over dat jaar een verlies heeft opgeleverd zullen de deelnemers verplicht zijn, ieder voor zijn aandeel dat verlies binnen acht dagen na het doen dier rekening te voldoen aan handen van den Secretaris – Boekhouder, bij gebreke daarin zal de nalatige deelhebber zijn aandeel verbeuren ten behoeve der Maatschap zonder daarvoor eenige vergoeding te kunnen vorderen en onverminderd zijne gehoudenheid tot betaling van zijn aandeel in het verlies tot en met het jaar 1915.

Artikel Een en Twintig

Met renunciatie van het voorschrift van artikel Zestienhonderd drie en tachtig onder nummer vier van het Burgelijk Wetboek is overeengekomen dat de Maatschap niet eindigt door den dood, door de Curatele, door de staat van faillissement, of door den Staat van kennelijk onvermogen van eenig deelhebber.

Artikel Twee en Twintig

Indien een of meer deelhebbers mochten verlangen de Maatschap binnen de bij artikel drie bepaalde tijd te ontbinden zullen zij van dat verlangen schriftelijk moeten kennis geven aan den President, op eene binnen veertien dagen na die kennisgeving te beleggen Algemeene vergadering, zal over zoodanig voorstel worden beslist.

Wanneer in dat geval, of ook voor dat geval zoodanig voorstel door het bestuur mocht worden gedaan, minsten, een derde gedeelte van alle stemmen zich ten gunste van het voorstel verklaren wordt hetselve als aangenomen beschouwd.

Het doel van de op die wijze bijeengeroepen vergadering zal op den oproepingsbrief moeten worden vermeld.

Wanneer in voege voormeld een voorstel tot ontbinding wordt aangegaan, zullen de deelhebbers, die zich daartegen hebben verklaard het recht hebben de aanwezige materialen over te nemen tegen taxatie van drie deskundigen onderling of, bij verschil, door den kantonrechter van het kanton Gorichem, te benoemen, om de zaak daarmede voor hunne eigen rekening voort te zetten.

Artikel Drie en Twintig

Bij ontbinding der Maatschap tengevolge van expiratie van den tijd, waarvoor zij is aangegaan, zal de likwidatie der nog loopende zaken geschieden door het bestuur. Na afloop der likwidatie zullen alle stukken, boeken en bescheiden blijven in handen van den President en zal de Secretaris – Boekhouder daarvan, desverlangd, aan de deelhebbers ten hunen kosten, afschrift moeten geven.

Artikel Vier en Twintig

Alle geschillen tusschen de leden van het bestuur onderling, worden beslist door de algemene vergadering van deelhebbers.

Geschillen tusschen de deelhebbers onderling, of tusschen de deelnemers en het Bestuur worden onderworpen aan de beslissing van drie scheidslieden, daartoe door partijen met gemeen overleg te benoemen, aan de beslissing van welke scheidslieden, die als goede mannen naar billijkheid zullen oordeelen, partijen zich zullen moeten onderwerpen, als aan een vonnis gewezen in het hoogste ressort.

Ingeval van weigering om scheidsmannen te benoemen, of wanneer partijen zich over die benoeming niet kunnen verstaan, zal de benoeming daarvan geschieden op verzoek der meest gereede partij door den kantonrechter te Gorichem.

Artikel Vijf en Twintig

De deelhebbers zullen ieder voor zooveel hem betreft geen deel mogen nemen, hetzij op eigen naam, hetzij op naam van anderen in het bevisschen van eenig vischwater strekkende van af het pontveer te Schoonhoven rivier opwaarts tot de scheiding van het thans in huur der Maatschap zijnde perceel vischwater de Erven Mevrouw de Wed den Heer J.E. van Eeten zonder toestemming van het Bestuur, en zal bij eindiging van de huur van het vischwater voornoemd der familie van Eeten, op wiens naam het ook mogen worden ingehuurd, steeds zijn voor rekening der Maatschap.

Artikel Zes en Twintig

De vastgestelde vergaderingen, zullen worden gehouden te Ameide.

Aldus vastgesteld in de Algemeene Vergadering, gehouden te Ameide, den 27 November 1903.

De bodebus van Ameide

In dit artikel zullen wij trachten antwoord te vinden op de vragen; wat is een bodebus, waarvoor worden (werden) ze gebruikt en waarom heet een bodebus een bodebus?

De *van Dale*¹ kent het woord niet. Dit woordenboek kent het woord *bode* en het woord *bus* maar niet het woord *bodebus*. Verdam geeft in zijn *Middelnederlandsch Handwoordenboek*² drie bruikbare verklaringen voor het woord *Busse*; als middel om iets in te bewaren, een gouden of zilveren versiersel, lat.*bull*a en een insigne. In het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*³ wordt gezegd dat het woord *bus* is afgeleid van het Griekse woord *pyxis* en daar werd onder verstaan ‘voorwerpen’ waarin iets kon worden opgeborgen.

R. E. Weber⁴ meldt ons dat de bodebus een draagteken is, dat nog bij verscheidene colleges in Nederland in gebruik is. Er is steeds een heraldisch wapen op aangebracht. Daarna vraagt hij zich af hoe de draagtekens, die wij als bodebussen kennen, aan die naam gekomen zijn. Hij zegt verder: “Wat voor een krachtige traditie is het geweest, die de bodebus als distinctief onder deze naam tot de huidige dag toe in gebruik heeft doen blijven?”

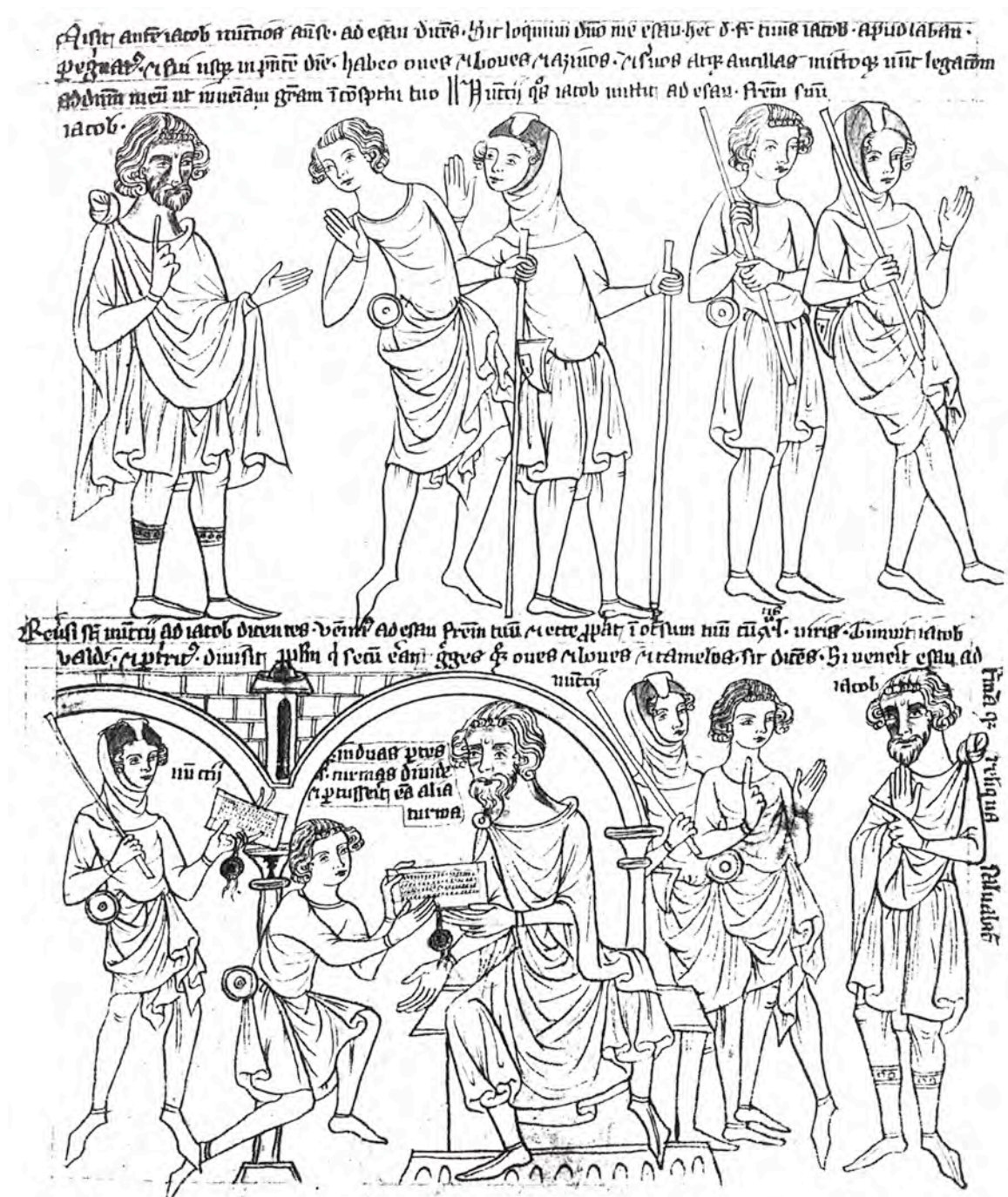
Om de bovenstaande vragen te beantwoorden moeten wij terug gaan in de geschiedenis.

In de dertiende en veertiende eeuw was er nog geen georganiseerde postbezorging. Steden, en bijvoorbeeld adellijke personen, hadden hun eigen boden in dienst om hun brieven rond te brengen. Zoals op de onderstaande illustratie⁵ uit 1340 te zien is, had de bode een bodebus en een speer, als hij een brief aan biedt aan Keizer Hendrik de zevende. De bode, die rechts onder is afgebeeld, draagt een plat schildvormig doosje voor de documenten aan een riem om zijn middel.

Weber vermeldt in zijn artikel ook nog het volgende: "De andere vormen van op de heup gedragen bodebussen- de ronde, de schildvormige en de afgeplatte eivormige- komen in de gehele 14de eeuw voor, soms alle in één handschrift, soms gezamenlijk op eenzelfde miniatuur! Een interessant voorbeeld van dit laatste geval komen wij tegen in het beroemde handschrift van Velislav⁶, een 'groots torso van een prentbijbel uit ongeveer 1340', waarvan de illustraties gehele bladzijden beslaan, die- in twee velden verdeeld- telkens twee voorstellingen bevatten. Ze vormen een rijke bron voor de cultuurgeschiedenis⁷.

Op de onderstaande reproductie worden enkele malen telkens twee bodefiguren herhaald; een ervan draagt een schijf, doch de andere in de zelfde positie een gewelfd wapenschildje. Schildje en schijf gecombineerd bij eenzelfde bode komt niet voor, wel is in één keer de schijf getekend waar men, de viervoudige herhaling van het duo in aanmerking genomen, een schildje zou verwachten." (De twee bodes links onder)

Naarmate de brieven groter worden is het gebruik van een bus voor het vervoer van brieven niet meer geëigend. Men besluit de bodebus te vervangen door een insigne, zoals te zien is op een nieuwjaarsprent⁸ uit 1584.

Wy Goden wenschen den Edeldom eerbaer/
Als ionftighe sinne voor een nieu Jaer.

1000. 1. D'Vvordt vleesch ghevorden voor een blijde maere,
En Fot ontē behoeue brenghen vvy als Meilagieren,
Colof. 3. En Christus Vrede t'eenen Nieuuven-laere,
Ontē Duerluchtighen Prince seer goedertieren,
Opdat hy iyn onderlaten too mach belhieren,
Dat vvy in Godts vvoordt moghen leuen eendrachtich,
Matth. 4. Ende dat beschermen voor vvoluen en dieren,
voor een meeuve Jaer vventchen vvy dit aengachtich,
Matth. 7. Ontē Prince machtich.

*Factor domus van
M. L. Acten d. 8
van Amman 1584
op f. 60*

Sticht d. 22

*Die vvolgmerckd vvas stary Landt vvas d. 16.
vvidommes frunt bode ontēper te betaelen Luy
vvegeren bode vvy zyn En meebou en meebou
vvan d. 16. bode vvy zyn vvidommes vvolgmerckd d. 16.
vvy. Ende ontē bode vvy d. 16. vvy vvolgmerckd d. 16.
vvy. Ende ontē bode vvy d. 16. vvy vvolgmerckd d. 16.*

S. 1. 1.

Maan vā zynen

Niclaas vā zynen

De vvolgmerckd vvas stary Landt vvas d. 16.

Te vvidommes

*Die vvolgmerckd vvas stary Landt vvas d. 16.
vvidommes frunt bode ontēper te betaelen Luy
vvegeren bode vvy zyn En meebou en meebou
vvan d. 16. bode vvy zyn vvidommes vvolgmerckd d. 16.
vvy. Ende ontē bode vvy d. 16. vvy vvolgmerckd d. 16.
vvy. Ende ontē bode vvy d. 16. vvy vvolgmerckd d. 16.*

J. A. L. De Meyere zegt over deze prent in *Utrechtse nieuwjaarsprenten uit vroegere eeuwen*: "De afbeelding op de vorige pagina is een ingekleurde houtsnede, waarop twee boden van Prins Willem van Oranje zijn weergegeven. Ze staan ter weerszijden van een oranjeboom, waarin het met groen omkranste wapen van Oranje-Nassau hangt. Op de achtergrond is een landschap met een stad weergegeven. Met die stad heeft de maker van de houtsnede vermoedelijk Delft bedoeld.

De naam van de ontwerper van de houtsnede is bekend uit de aantekeningen die onderaan de prent geschreven staan: A. Lodewijk heeft de prent gemaakt in opdracht van Gedeputeerde Staten van Utrecht. De letter A onder de rechter voet van de rechter bode op de houtsnede, houdt waarschijnlijk verband met de naam van de maker van de prent.

De handgeschreven kanttekeningen op de prent bevatten nog meer informatie. Zo blijkt dat Adriaen en Nicolaes van Zuijlen en Willem van Drielenburg aan ontvanger Frans Both opdracht gaven om de nieuwjaarswens te doen overbrengen aan Willem van Oranje. Aan Lievijn de Vechtere en zijn collega, boden van de prins, werd hiervoor drie Carolusgulden betaald.

Links onder op de prent verklaarde Lievijn de Vechtere het geld te hebben ontvangen. Voor Willem van Oranje zou dit de laatste nieuwjaarswens zijn: enkele maanden later werd hij vermoord."

Uit het gedrukte opschrift bovenaan de prent, blijkt dat de boden van de prins hun wensen aanbieden aan *den Edeldom*. Het rederijkersvers bevat een heilwens voor de prins. Het gedicht is samengesteld op grond van Johannes 1 (Vleeswording van het woord), Kolossenzen 3 (Verlossing van de wereld door de leer van Christus), Matheus 4 (Verzoeking van Christus in de woestijn) en Matheus 7 (Bergrede).

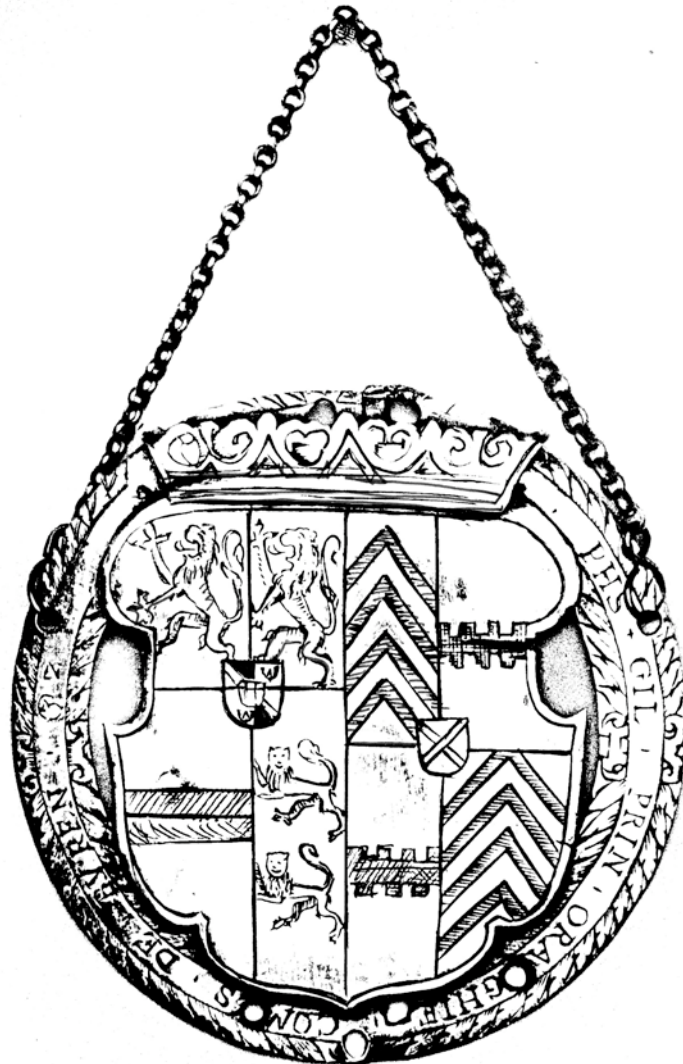
Boven de afbeelding staat: Wij Boden wenschen den Edeldom eerbaer,
Als ionstighe sinnen voor een nieu Jaer.

De tekst onder de afbeelding luidt als volgt:

- Ioan. 1 D'vvoordt vleesch ghevvoerden voor een blijde maere,
Tot onsen behoeue brenghen vvij als Messagieren,
Colos. 3 En Christus Vrede t'eenen nievven laere,
Onsen Duerluchtighen Prince seer goedertieren,
Opdat hy syn ondersaten soo mach bestieren,
Dat vvy in Godts vvoordt moghen leuren eendrachtich,
Matth. 4 Ende dat beschermen voor vvoluen en dieren,
Voor een neuvve Iaer vvenschen vvy dit aendachtigh,
Matth. 7 Onsen Prince machtich.

Het Rijksmuseum⁹ in Amsterdam bezit de originele zilveren bodebus van Philips Willem van Oranje¹⁰. Op deze bodebus staat het gedeelde wapen van de ouders van prins Philips Willem gegraveerd en als een cartouche ingesneden, gedekt door een kroon, het geheel gesoldeerd op een ronde platte rand met randschrift "PHS-GIL-PRIN-ORA. GHIE-COM. S-DE-Buren & Z"
Aan de platte rand is een eenvoudig kettinkje bevestigd bestaande uit met de hand gesoldeerde schakeltjes.¹¹

In de rand zijn later aan de onderzijde vier en aan de bovenzijde twee gaten geslagen. Het graveerwerk is niet mooi. Deze bodebus heeft een diameter van zeven centimeter.

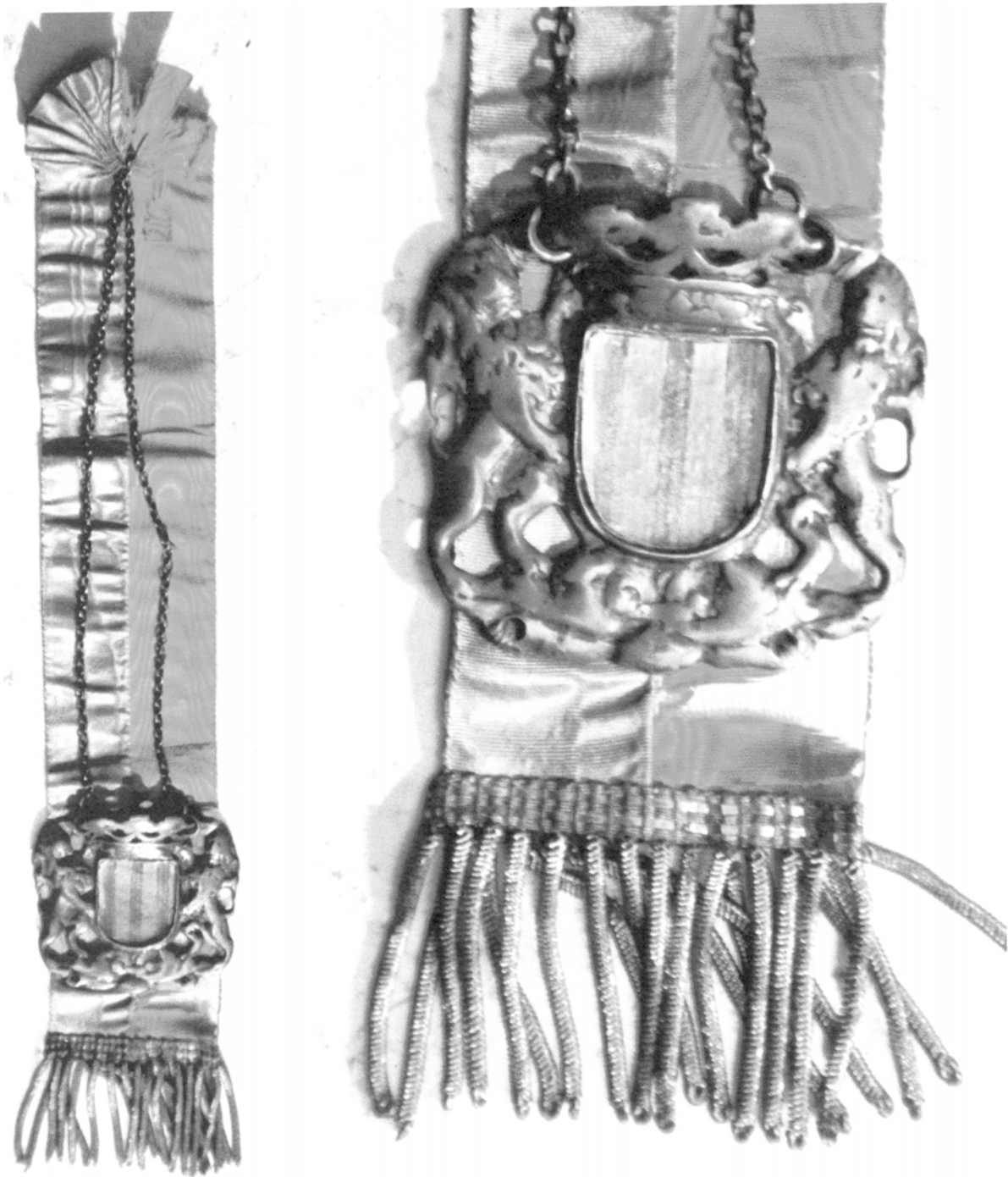

Aan het einde van zijn artikel *De Bodebus als onderscheidingsteken van de lopende bode* merkt R. E. J. Weber op: "Tot op de huidige dag wordt de bodebus gedragen bij verschillende Nederlandse bestuurscolleges. Dat dit geschiedt door boden die niets uitstaande hebben met het bezorgen van de post is geen verworping van de traditie. Aanwijsbaar is dat ook middeleeuwse stedelijke boden, die zulk een rol gespeeld hebben in de voorgeschiedenis der Posterijen, niet alleen reizende diensten hadden, doch ook binnenskamers de burgemeesters dienden. Dat bij tal van colleges het reizen, met de ontwikkeling der Posterijen, vervallen moest en dat slechts de binnendiensten overbleven is duidelijk.

Bekend is dat de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden hun boden nog slechts lieten reizen uit prestigeoverwegingen¹²."

De Ameidense bodebus stamt volgens M. Agterberg¹³ uit het begin van de 17de eeuw. De bodebus is bevestigd op een draaglint in de kleuren blauw en geel. Het gemeentewapen, twee zilveren palen op een blauw veld, is bekroond met een hertogskroon, die eveneens voorkomt op de wapens, die op de voorgevel van het stadhuis zijn afgebeeld. Het medaillon wordt geflankeerd door twee klimmende aanzierende leeuwen. Deze zijn behoorlijk afgesleten

door veelvuldig gebruik. Aan de onderkant zijn twee gaten zichtbaar. Mogelijk hebben hier dopjes aan schakeltjes gehangen. De Ameidense bodebus ligt in een vitrine in het Gemeentehuis van Zederik in Meerkerk.

¹ van Dale Groot woordenboek der Nederlandse Taal, Utrecht-Antwerpen, Dertiende uitgave 1999.

² *Middelnederlandsch Handwoordenboek*, 's-Gravenhage, oplaag 1994.

³ *Woordenboek der Nederlansche Taal*, III, I, 's-Gravenhage-Leiden, 1902.

⁴ R. E. Weber, 'De bodebus als onderscheidingsteken van de lopende bode', *Bull. K.N.O.B.* 65 (1966).

⁵ Reproductie van afbeelding Ib uit G.Irmer, *Die Romfahrt Kaiser Heinrichs VII im Bildercyclus des Codex Balduini Trevirensis*, Berlijn 1881.

⁶ Brievenboden met staf en bodebus in twee verschillende uitvoeringen, omstreeks 1340. Fol. 33b van het handschrift: *De prentbijbel van Velislav*, in de Universiteitsbibliotheek te Praag, codex XXIII C 24.

⁷ Zoroslava Drobna, *Die gotische Zeichnung in Böhmen*, Praag, 1956, 27.

⁸ Deze houtsnede is eigendom van het Centraal Museum in Utrecht, en is besproken in "Met de beste wensen voor het nieuwe jaar", *'Utrechtse nieuwjaarsprenten uit vroegere eeuwen'* van J. A. L. de Meyere.

⁹ Het Rijksmuseum heeft deze bodebus uitgeleend aan het Museum voor Communicatie in Den Haag.

¹⁰ Philips Willem, graaf van Buren, prins van Oranje, geboren te Buren 19 december 1554 als oudste zoon van Willem, prins van Oranje en Anna van Egmond, gravin van Buren. Gestorven te Brussel op 28 februari 1618. Hij ligt begraven in de Sint Sulpitiuskerk in Diest.

¹¹ Of deze bodebus werkelijk door een bode van Philips Willem is gebruikt valt te betwijfelen. Zijn moeder overleed toen hij drie jaar oud was. Van haar erfde hij o. a. het huis te Jaarsveld. Hij verbleef afwisselend in Breda, Brussel, Buren en Dillenburg. In 1566 ging hij in Leuven aan de Universiteit studeren. Een jaar later moest zijn vader, Willem van Oranje, uitwijken naar Duitsland.

In dat zelfde jaar stuurde Alva, Philips Willem naar Spanje, waar hij werd onderhouden door de opbrengsten van de geconfisqueerde goederen van zijn vader. In 1584 werd Willem van Oranje gedood door Balthasar Gerards. De verwachting was dat Philips Willem nu zou worden vrijgelaten. Dit gebeurde pas in 1596, maar hij verbleef of in Diest of in zijn Prinsdom Orange in Zuid-Frankrijk en keerde nooit meer terug naar de Noordelijke Nederlanden.

¹² Th. Van Riemsdijk, *De Griffie van Hare Hoogmogende*, Den Haag 1885, 76.

¹³ M. Agterberg, 'Ameide', *Nederlandse Historiën, tijdschrift voor vaderlandse (streek)geschiedenis*, 23- jaargang, no. 4, augustus 1989.

Mutaties ledenbestand vanaf 1 april 2004

Nieuwe leden:

W. Berendsen	Ameide
J.F. Koen	Lexmond
W. Blok	Ameide
C. Kraayeveld	Tienhoven
B. Bor	Ameide
Mw. H. Krouwel-Wessels	Ameide
L. van Dieren	Tienhoven
A. de Kruijk	Tienhoven
J.R. van Gelderen	Amstelveen
K. Mulckhuijse	Tienhoven
Mw. M.L. van Gelderen-Bouter	Ameide
M. Peekel	Ameide
P. de Goeij	Ameide
T. Rietveld	Tienhoven
M. den Bleker	Ureterp
A.C. Steijsiger	Ameide
N.M. van den Heuvel	Ameide
A. Streefkerk	Ameide
A.A. Hoeijenbos	Ameide
G. Strengholt	Ameide
A.C. Nomen	Tienhoven
P. van Toor	Tienhoven
A. van der Vliet	Ameide
J. van Toor	Ameide

Overleden:

E. van der Ham	Rotterdam
Mw. N. Roodhorst	Ameide
J.B.A. Walop	Ameide
C. van der Zouwen	Ameide

Uitgeschreven:

J.P. Veerman	Surrey (Engeland)
J.P. Venderbosch	Ameide

Opgezegd per 31-12-2004:

Mw. H. de Groot-Hendriks	Ameide
J.A. Kars	Tienhoven
J.J. Mulder	Meerkerk
Mw. H. Streefkerk-Tukker	Ameide
B. Woudenberg	Leerdam
Mw. C. Kanselaar-van Lomwel	Ameide
Mw. A.M. Bode-Huizer	Giessenburg

